

Synesios, *Ep. 5* Komentář s překladem*

■ FILIP HORÁČEK (Praha)

Vlastním jádrem tohoto příspěvku je podrobný komentář k jednomu z nejdelších a nejstudovanějších listů Synesia z Kyrény (370-413 n. l.). Další práce o dataci listu (*Ep. 5*, ed. GARZYA), o roli Židů v něm a o jeho přístupu k Homérovi jakožto kanonickému autorovi uveřejňujeme jinde,¹ na tomto místě podáváme k překladu a komentáři jen stručný úvod.

Ep. 5 lze výjimečně datovat velmi přesně pomocí jeho chronologických, hydrografických a jiných nepřímých indicií, ř. 190-193 v pasáži o „třináctém dni“ lze určit zhruba na 04:57 hod. v naší středu 29. května 401.

Ep. 5 je sice půvabným literárním kusem, rovněž však obsahuje několik pronikavých vhledů do antického světa; v tomto ohledu jsou Synesiovy listy se svými často velmi konkrétními tématy obecně velmi výtěžné pro poznání pozdněantické civilní, vojenské či církevní správy. Jako první ze jmenovaných vhledů zmiňujeme výjimečné svědectví o roli Homéra pro antického člověka. Jak je známo, Homér prostupoval helénskou kulturou na mnoha úrovních a řadu staletí byl kulturně kanonickým textem (a textově nejhojněji doloženým autorem antiky): těšil se spontánní popularitě, části eposů se učily školní děti zpaměti, byl odborně komentován na textové či lexikální rovině, obracela se k němu literární kritika. V tisícovkách citátů Homér zaplavuje řeckou literaturu; podle stoika Hérakleita vzbouzí Homér v člověku chuť obracet se k němu po celý život (*Quaestiones Homericae* 1.5-6), na filosofické úrovni inspiroval většinu počet subtilních interpretací (nejznáměji Porfyrios, *De antro nympharum* či 5. a 6. esej Proklova *In Platonis Rempublicam*). Přestože je Homér v řecké literatuře téměř všudypřítomný, obsahuje naše *Ep. 5* zvláštní svědectví o něm: Synesios ve chvíli smrtelné úzkosti, popsané

---

* Tato publikace vznikla v rámci řešení výzkumného záměru FHS UK Antropologie komunikace a lidské adaptace (MSM0021620843). Přítomný překlad slouží v zásadě jako nositel podrobnějších výkladů k listu, uváděných v poznámkách (překlad samotný vychází s nerozsáhlými poznámkami i v rámci připravované monografie o Synesiovi).

¹ „The Date and Maritime Technicalities of Synesius' *Ep. 5*“, t. č. nevydáno.

v listě, vnímá svou zoufalou situaci právě prizmatem homérského verše – a stejně tak naopak platí, že je to opět Homér, koho Synesios skrze svou krajní zkušenost vykládá. Proto máme za to, že ač je Homér v antice citován bezpočtukrát, právě v našem listě se odkrývá, jak hluboko v nitru antického člověka bylo jeho místo. K tomu je na druhou stranu třeba připojit i skutečnost, že Synesios „popisované“ události stylizuje většinou natolik, že se postavy stávají pouhými typy anebo herci vyostřených rolí. Nicméně ani tato skutečnost není podle nás s to setřít Synesiovo bezprostřední „homérské svědectví“, které je sice jistě překryto odstupem několika dní, a dokonce již lehce humorným zpracováním, ale vpsledku se zakládá na situaci, kterou Synesios prožíval jako práh smrti utopením.

S tím souvisí další výrazný rys listu: Synesios podává události očima v plavbě nezkušeného suchozemce. Historikové mořeplavby vícekrát potvrdili, že Synesios vidí banální události pod zorným úhlem katastrofy (včetně zlomeného ráhna, které se pro nenámořníka rovná minimálně vážnému ohrožení). Tak zcela standardní, ničím nevynikající plavbu vidí jako sérii extrémních událostí a nepravděpodobných záchran. Zvláště patrné je to na hodnocení kapitána: podle Synesia je hlavní příčinou neštěstí, ačkoli se plaví celou cestu téměř přímo proti větru a je výtečným znalcem lokálních povětrnostních a geografických podmínek. Ani v této souvislosti však nelze říci, že Synesiovo odкрытие niterné přítomnosti Homéra by bylo pouze fabulované, neboť náš autor se na prahu smrti opravdu cítil (jakkoli to byl nejspíš jen jeho laický, nemořeplavecký dojem). Nejednalo by se navíc o literáta Synesia, nebyl-li by popis plavby nápadně shodný s jinými literárními líčeními bouří (srv. zejm. *Leukippé a Kleitofón* 3.1-5 Achillea Tatia či, pochopitelně, *Odysseovu cestu u Homéra*). Dalším literárním manévrem tohoto listu je sbírka antických pověr, jimiž autor list prostehoval.

Synesios je na cestě z Alexandrie, kde se zdržel při návratu ze své politické mise v Cařihradě. Tam pravděpodobně získal niternější postoj ke křesťanské víře (srv. např. „obvyklé hymny“ ř. 179-180, přirozené spolenectví s křesťanským asketou, peníze vypůjčené v Cařihradě právě od kněze, uvedeného v našem listě pod škraboškou „Thráka“). Synesios jel domů snad ke svému křtu, ale v r. 401 byla velikonoční křestní liturgie stanovena na 14. dubna, proto by ji nemohl stihnout, a musel by tedy téměř ještě rok čekat (*Hymnus* 1.429-495, 619-691). O něco pravděpodobnější možností však je, že byl pokřtěn již jako dítě.² Současně je list ukázkou Synesiova všudypří-

² Podrobně SCHMITT 2001, kap. III.2, III.6.

tomného helénství: odkazy na řeckou kulturní a i náboženskou realitu (např.: Zeus Xenios dohlíží na dluhy, ř. 153) list obsahuje ve velkém množství.

Zvláštní zmínka náleží „antisemitismu“ v listě: židovská posádka je podána v rámci literárního figurkaření, zejména kapitánovo židovství má okořenit a ozvláštnit popis průběhu plavby. Pravděpodobně je to zejména proto, že Synesios pracuje s obrazem lidí, kteří v listech vystupují, značně kreativně a často s komickým záměrem. Nicméně za jeho šprýmy opírajícími se o dobové stereotypy ve vnímání Židů možná stojí kromě komediálního záměru i vzpomínka na krvavé židovské povstání v Egyptě a Kyrenaice počátkem 2. stol. n. l. (podle ř. 24-26 mají Židé usilovat o životy „Helénů“, tedy ne-Židů). Rovněž relativně velká židovská komunita v Kyréné si od zbytku společnosti udržovala charakteristický odstup, jak svědčí mj. také lokální inskripce. Synesiovův komediální pohled travestující Židy právě přehnaně stereotypní optikou však ke zrušení této bariéry paradoxně přispívá.

Co se týče samotného plavidla, není ze Synesiových narážek na ustrojení lodi a takeláže zcela zřejmé, jak si přesně máme plavidlo představit. Synesiova loď nicméně nebyla veslice, byla kvůli absenci kýlu značně široká (jako všechny antické lodě) a byla schopna pojmout ne zcela pohodlně něco přes šedesát lidí včetně třináctičlenné posádky (ř. 23, 35). Plavidlo tak sice není malé, ale největší dobové lodě, plavící se mezi Alexandrií a Římem, vozily dokonce 300-600 lidí. Její dno nekryla paluba, jen zvýšená plošina na zádi, kde stál kormidelník u asi dvojitého kormidelního vesla. K obsluze plachty je na takovémto typu lodi třeba pěti lidí, i při malém větru dva až tři. Jinak se ze Synesiova popisu nedovídáme příliš jasné informace, např. v případě počtu a především typu plachet (podrobnější rozborů nasvědčují, že loď měla plachtu pouze jednu a „latinskou“, tj. trojúhelníkového typu). Tonáž Synesiovy lodi byla odhadována na 70-80, mohla být určena pouze pro přepravu osob, nikoli též zboží. Těmito a jinými otázkami se detailně zabývají poznámky k textu.

Považujeme také za vhodné vysvětlit krátce snad nepřilíš obvyklý princip, jímž se překlad listu řídil. Literární řečtina pozdní antiky představuje, jak známo, petrifikovaný jazyk úzké vrstvy vzdělanců, jehož pravopis, slovní zásoba či styl jsou pevně dány normativními klasickými autory. Synesiova díla, podobně jako mnozí autoři pozdněantické literatury, se sice drží literárního purismu a oddaně zachovávají vzorovou klasicistickou formu, avšak ve srovnání např. s Plútarchovým stylem působí někdy až těžkopádně komplikovaně (což platí i pro Synesia).³ Synesios je silně klasicistickým autorem,

³ K pozdním atticistům viz NORDEN 1923, s. 391-407.

ovšem jeho jazyk postrádá živost těch, kdo antickou řečtinu před téměř tisíci lety přivedli k jejímu klasickému vrcholu, onu uvolněnou přirozenost a kultivovanost například Andokidovu.⁴ Přitom platí, že v 5. listu tímto přikrovením klasicistní „masky“ prosvítá vřelost a bezprostřednost. Následující překlad je tedy možnou analogií vůči původní kombinaci živého vyprávění s poněkud zmrzlou konzervativní klasičností (jež je v Synesiových esejích ve srovnání s jeho listy ještě silnější).

List byl odeslán do Alexandrie Synesiovu bratru Euoptiovi, nejčastějšímu adresátovi Kyréňanových psaní, který měl později vystoupat na vyšší příčky v církevní hierarchii. Ačkoli pasáže zmiňující ženy na palubě by mohly napovídat, že list nebyl určen k předčítání před zbytkem rodiny či před přáteli (jak bylo u literárně laděných dopisů v antice zvykem), přesto je možné, že tak míván byl, zvláště pro pozdrav v závěru, určený i jiným osobám než adresátovi.⁵

List 5

Z Bendídea⁶ jsme vypluli nad ránem⁷ a „Farského mravence“⁸ minuli až po poledni, přičemž loď se asi dvakrát až třikrát zdržela v přístavu o dno.

---

⁴ V tomto odkazují zejména na Synesiův vlastní přístup ke klasické attičtině, jak jej popsal v *De insomniis* 14.2 (ed. LAMOUREUX 2004): „Sny mi už nejednou pomohly dokonce spoluutvořit mé spisy. Jednou mi správně nasměrovaly myšlení, jindy přesně umístily frázi, tu pobídly něco vyškrtnout, tu zase nahradit. Už se stalo i to, že má schopnost naslouchat snům mi uvedla do pořádku celou gramatickou výstavbu řeči, která mi bobtná a kypí pod rukama novými neobvyklými výrazy, jak horuji pro nám tak nepřírozený klasický attický dialekt (*ekfylos archaiá Atthis*). Je to schopnost dávaná od boha, který mi jednou něco řekl, podruhé řekl, o co při tom šlo, jindy zase ukázal, jak zjemnit hrboły, rašící z jazyka, a tak ohlídal, jak se řeč dme, a vrátil mě do rozumných mezí.“

⁵ Srv. ř. 36-41, 258-295 (ženy, k nim SCHMITT 2001, s. 451, pozn. 217), 298-300 (literární regule), 303-315 (pozdravované osoby); k Synesiovu bratrovi, pozdějšímu pentapolskému metropolitovi, LIEBESCHUETZ 1985, s. 160, ROQUES 1988, s. 131; tabulka adresátů GARZYA – ROQUES 2003b, s. 435.

⁶ Nelokalizovaná svatyně pův. thrácké bohyně Bendís, mimo alexandrijské přístavy východní Velký a západní Eunostos (ROQUES 2003a, s. 94, pozn. 3 a 5).

⁷ Večer vane všude na světě vítr vždy z teplejšího moře na pobřeží, přes den naopak, proto se vyplouvá ráno. JANNI 2003, s. 66, vykládá *pro deilés heoiás* jako „prima dell' aurora inoltrata“.

⁸ Ostrov Faros je chráněn skalami orientovanými JZ-SV (KAHANOV 2006, s. 438), samo slovo *myrméx*, „mravenec“, může znamenat i ostrůvek či útes. „Mravenec far-

Už to samo se jevílo jako zlé znamení a bylo by bývalo radno vystoupit hned po prvním nezdrárném odražení.⁹ Jenže nás přepadl stud hájit se u vás proti obžalobě ze zbabělosti, a proto již „nikterak nebylo možné ustoupit, ani se stáhnout.“¹⁰ Znamená to, že i kdyby se snad něco mělo přihodit, máme zajít kvůli vám? Co by přitom bylo bývalo za neštěstí, že vy byste se smáli a my bychom stáli mimo nebezpečenství? Než říká se,¹¹ že potomka Títánů Epiméthea-Pozděmysla – který i přes Prométheovo varování přijal k sobě Pandóru –

„co pozděj’ mrazilo, dost nemrzilo hned“,¹²

přesně jako nás. Vždyť třebaže tehdy bylo lze setrvat v bezpečí, nyní k pustým rozeklaným břehům „naříkáme sborem“¹³ a zraky upíráme směrem k Alexandrii, seč nám stačí, i k naší matce Kyréně – z těch jednu jsme opustili a druhou nejsme s to nalézt – poté, co jsme byli svědky a prošli tím, čeho jsme se ani ve snách nenadáli.

---

ský“ snad představuje východní či západní cíp Faru; ostrov Mravenec u Kyrenaiky (PTOLEMAIOS, *Geographica* 4.4.15) s tímto pravděpodobně nesouvisí (srv. PLÚTARCHOS, *De Iside et Osiride* 367c, ROQUES 2003a, s. 94, pozn. 5, JANNI 2003, s. 66).

⁹ Synesios zdržení vnímá jako nezdar, oproti tomu však nebylo ničím zvláštním neodhadnout dobře hloubku proti nízkému rannímu slunci (KAHANOV 2006, s. 438; PÁK 1949, s. 51, připomíná podobné námořnické pověry z moderní Bretaně). Z alexandrijského přístavu se lodě běžně dostávaly pomocí tažných lodí (*Ep.* 148.34-39), přičemž zde kapitán kormidluje sám (ROQUES 2003b, s. 416-417, pozn. 20).

¹⁰ HOMÉR *Ílias* 7.217.

¹¹ Zde v ř. 11 a v listě 5 ještě v ř. 105 a 193 je jeden z obvyklých Synesiových signálů, že hodlá podle své strategie podepřít své vidění věci příslovím, totiž *fási*, „říká se“ (SOLLERT 1909, s. 10-12).

¹² Epimétheus je oblíbeným Synesiovým obrazem, používaným na různých rovinách, kromě této žertovné např. na rovině protikladu bytostného „zapomenutí“ oproti křtu (?) v *Hymnu* 1.683 (ed. LACOMBRADÉ 2003) aj. Synesiovu antickému čtenáři samotné jméno Epimétheus („Pozdě-mysl“) automaticky evokovalo celý příběh o Prométheově („Před-myslově“) varování nepřijímat od Dia žádné dary (srv. HÉSIODOS, *Opera et dies* 79-89; PAPE – BENSELER 1863-1870, s. v. Ἐπιμηθεύς), bez nějž by byl následující verš nesrozumitelný, proto do textu překladu doplňuji „Pozděmysl – Pandóru“ (s ohledem na jinak nesrozumitelný ř. 57 přidávám též „potomka Títánů“). Citovaný verš pochází z neurčené tragédie; v překladu se uchylujeme k mírné nepřesnosti, abychom aspoň analogicky napodobili zvukovou hříčku (τῷ Ἐπιμηθεῖ, φασί, „τὸ μὲν μέλειν οὐκ ἦν, τὸ μεταμέλειν δ’ ἐνῆν“; FITZGERALD, *Letters*: „his prudence was at fault, his repentance never“).

¹³ Neobvyklé slovo *synauliá* je snad odkazem na ARISTOFANOVY *Jezdce* 9. Je-li tomu skutečně tak, odkaz snad implikuje Synesiovu sebeironii. Aristofanés byl

Nuže, poslouchej, ať ani ty neužíváš jen samé pohody, a na prvním místě o tom, jak se nám to mělo s posádkou. Majitel¹⁴ u kormidelního vesla si kvůli dluhům vnitřně přál smrt. Z celkem dvanácti námořníků (zmiňovaný kormidelník byl třináctý) víc než polovina včetně toho kormidelníka byli Židé, ráce proradná a skálopevně přesvědčená o tom, že si vedou zbožně, stanou-li se příčinou záhuby co největšího počtu helénských mužů.¹⁵ Zbytek chasa z lidu, která se ještě před rokem námořního řemesla ani netkla.¹⁶ Jedni jako druzí měli aspoň jednu část těla úplně zmrzačenou. A tak, dokud se nám nic nedělo, dělali bystré narážky a volali na sebe ne jmény, nýbrž podle svých postižení „ty kulhouně“, „hrbáči“, „leváku“, „šilhouně“.¹⁷ Každý se vyznačoval aspoň jedním z toho. A nám to skýtalo nemalý podnět k povídání,

---

Synesiovým oblíbeným autorem, jehož znal na rozdíl od řady ostatních u něj citovaných komiků přímo (zvláště *Oblaky*), ač znalost klasické komedie v jeho době nebyla právě běžná (HAUCK 1911, s. 30-34, 62, ROQUES 2003a, s. 95, pozn. 9).

¹⁴ *Naukléros* byl sice obvykle zmocněnec majitele zodpovídající za zdárné dovezení zboží a nebyl totožný s kormidelníkem (*kybernétés*), avšak v tomto případě je *naukléros* i *kybernétés* jeden a týž, totiž Amarantos z ř. 41, soudě podle ř. 122-123. Navíc do této „personální unie“ kormidelníka a „odpovědného vedoucího plavby“ spadá i to, že Amarantos je navíc i kapitánem lodi (ROQUES 2003a, s. 95, pozn. 12 a 14; ROQUES 1988, s. 147).

¹⁵ Překladatelé s označením Židů jako *genos ekspondon* pracují obvykle opatrněji než naše „ráce proradná“ (před druhou světovou válkou např.: FITZGERALD „a graceless race“, GRÜTZMACHER „ein unzuverlässiges Volk“, po válce např. LONGOVÁ „an outcast race“ (1992, s. 353), CASSON dokonce „a race of non-conformists“; D. ROQUES (1988, s. 309-310) vidí za svým překladem „cette race exclue de l'Alliance“ přístup vylučující údajně Židy v křesťanském světě ze smlouvy s Bohem a domnívá se, že tato pasáž odhaluje Synesiův výsměšný postoj k Židům, srv. JANNI 2003, s. 68. Ambivalentním překladem „ráce proradná“ chceme vystihnout jak humorně-pověřivou stránku věci, tak skutečnou vzpomínku na židovské povstání (viz např. WALKER 2002, s. 45).

¹⁶ Místo „řemesla“ má originál „vesla“, překlad „vesla“ by však budil mylnou představu, že loď byla veslice, byť posádka nespíše měla v lodi i několik vesel pro lepší manipulaci v přístavech.

¹⁷ Tyto přezdívky či „řádová jména“ Synesios asi námořníkům vymyslel jako parodickou nápodobu „mluvících jmen“ či „řádových jmen“ obvyklých ve filosofických spolicích, kam Synesios také patřil od svých studií v Alexandrii u Hypatie, kde měl sám jméno „Próteus“, viz i níže pozn. 104 (SCHMITT 1998, s. 225, pozn. 84). Podle R. PACKA (1949, s. 52, pozn. 5-11) je přístup námořníků k postiženým osobám podle novodobých podkladů zcela srovnatelný; třináctka v antice jako nešťastné číslo sice není příliš snadno průkazná, ale v tomto listě tak evidentně funguje, neboť

v tísní nás ale přešel smích a hlasitě jsme naříkali právě kvůli nim, víc než padesát nás, kteří jsme nastoupili na palubu, z nichž asi třetina byly ovšem ženy, většina mladé a na pohled pěkně rostlé. Ale nezávid', oddělovala nás zástěna, a to rádně pevná, kus nedávno roztržené plachty, pro rozumného člověka hradba Semirámidina.¹⁸ Snad ani ten Priápos¹⁹ by nic nevyváděl, kdyby se plavil s naším kapitánem Amaranem. Vždyť nás udržoval v neustálém strachu, bez jediné chvíle, kdy bychom mohli pocítit úlevu od nejzazšího ohrožení – ten člověk, který, už když jsme u vás ze začátku obepluli Poseidónův chrám,²⁰ uznal za vhodné plout pod plnými plachtami přímo na Hrob Osíridův²¹ a pokoušel Skyllu, kterou zažehnáváme při školní četbě.²² Když jsme to ne dříve než krůček od neštěstí naznali a spustili křik, bezmála z násilného donucení zanechal plavebního boje proti útesům pod hladinou.²³

Ep. 5 ji uvádí dvakrát v souvislostech věštících neštěstí; „levák“ možná znamená člověka zbaveného pravé ruky (též ROQUES 2003a, s. 96, pozn. 18; srv. JANNI 2003).

¹⁸ Narážka na legendární babylónské hradby, které měly dvě pásma, každé o tloušťce 28 m (viz i ROQUES 2003a, s. 96, pozn. 19, 2. odst., JANNI 2003, s. 69).

¹⁹ Postava na úrovni kultu i mýtu plodistvá a také lascivní, jeho íthyfallická socha stávala v zahradách a v literatuře hrozil, že penetruje nezvané (PARKER 2003b, s. 1245). Synesios s oblibou používal božstva orgiastického typu ke svým metaforám, viz Kotys/Kotyttó v *Chvalořeči na lysou hlavu* 21.5 a v *Listech* 45.9-11 a 43.129-130. Priápos je v Kyréné doložen na dedikačním nápise (DOBIAS-LALOU 2000, s. 230).

²⁰ Nesnadné manévrování z přístavu a kolem Faru trvalo 4 hodiny, během nichž ujeli pouze 1 námořní míli, přestál výhodný vítr a začal obvyklý nevýhodný (KAHANOVÁ 2006, s. 438). Lokalizace chrámu je nejasná, vzhledem k plavbě směrem na Tafosírís („Hrob Osíridův“) byl snad v západního alexandrijského přístavu (srv. ROQUES 2003a, s. 96-97, pozn. 21).

²¹ Vesnice Tafosírís (dnes Abúsír) cca 45 námořních mil zhruba JZ od Alexandrie, k významu místa srv. blíže PLÚTARCHOS, *De Iside et Osiride* 359c, 358a, 368a.

²² Tato významově nejistá pasáž snad naráží na školní studium Homéra, snad konkrétním obrazem Skyilly vyjadřuje pouhou představu námořního nebezpečí (srv. JANNI 2003, s. 70).

²³ Synesios chápe situaci mylně. „Útesy v moři“, na něž cestující laici reagují snad až hystericky, jsou na úrovni Tafosírý a dál na JZ za ní (srv. mapku u KAHANOVÁ 2006, s. 438). Kormidelník se při nutnosti „křižovat“ rozhodl využít JZ běhu pobřeží a plout tímto směrem co nejdál, ze Synesiova pohledu „krůček od neštěstí“. Jelikož vítr vanul od SZ, jeho druhou volbou by bylo plout nikoli na jih od něj, nýbrž na sever od něj o zmíněných 80 stupňů, a tím by se dostal hned zpočátku plavby daleko na otevřené moře (např. CASSON 1952).

Potom otočil loď, právě jako kdyby si to rozmyslel, a zamířil na otevřené moře, přímo proti vlnám, dokud to bylo možné. Pak se přidal také čerstvý jižní vítr,²⁴ který nás brzy zanesl z dohledu země, a právě tak brzy jsme se octli v pásmu velkých obchodních lodí s dvěma stěžni, které vůbec neměly namířeno do naší²⁵ kýžené Libye, nýbrž plavily se někam úplně jinam.²⁶ Když jsme si nařikali a mysleli si, že je katastrofa odloučit se natolik daleko od pevniny, Amarantos, jenž Pozděmysla snad sám zplodil,²⁷ stál v zadu na palubě²⁸ a pateticky deklamoval nejmstivější kletby. „Lítat asi nebudeme,“ pravil, „a co si má jeden s vámi vůbec počít, když máte strach z moře i ze země?“ „Ne tak. Jen když někdo ví, co si s nimi správně počít, dobrý Amarante,“ řekl jsem k němu. „A my nemáme plout na Hrob Osřídův, máme zůstat naživu. A co ještě máme teď pohledávat na otevřeném moři? Plujme už,“ povídám, „rovnou na Pětíměstí a držme se od pevniny v přiměřené vzdálenosti, aby nás, byť je to poněkud nelehké, jak už to na moři bývá – jako že

²⁴ Toto je jedno z míst, kde kapitán možná využil svých specifických lokálních znalostí. Loď se otočila ze směru na 240° na směr na 40° (KAHANOV 2006, s. 439).

²⁵ Jde o „Větší Libyi“, Pentapoli, oproti druhé, „Suché“, „Menší Libyi“, srv. např. *Ep.* 66.6-8 (o rozdělení antické Libye, ROQUES 1988, s. 56-57).

²⁶ To, co v Synesiových očích vypadá jako zmatený jednání (či dokonce upslechnutí cestujících), je ve skutečnosti další prozíravý manévr zkušeného kapitána. Využije příhodného větru od jihu, který začal vát od pobřeží, otočí loď o 160 stupňů a míří na volné moře právě kvůli tomu, že standardně vítr vane od SZ. Kdyby ho SZ vítr překvapil příliš blízko pobřeží, vernal by loď na skály na břehu.

²⁷ Synesiova nejasná narážka, v orig. pouze ó Ἰαπετός Ἀμάραντος, je zde příliš elegantní na to, aby byla jasná. Protože podle HĚSIODA (*Th.* 618-735) patří Íapetos do generace Títánů bojujících s Diem, Synesios naráží na to, že by kormidelníka nejraději viděl svrženého do Tartaru. Íapetos byl přítom i otcem Epiméthea (srv. ř. 10 a pozn. *ad loc.*), proto v překladu chápu „Íapeta-Amaranta“ jako někoho, kdo je genetickým zdrojem Epimétheovy zpozdilosti, a tedy sám zpozdilý (stejně tak je ovšem otcem Prométheovým, HĚS. *Th.* 507-510). Proto překládám šifru „Íapetos“ jako „jenž Pozděmysla snad sám zplodil“. Konečně podle SUDY (α 4716.8, ι 41.1) či HĚSYCHIA (s. v. Ἰαπετός) je příslovečnou postavou pro toho, kdo je hloupý, směšný, nebo – což je pochopitelné s ohledem na příslušnost ke generaci před Diem (HĚSIODOS, *Th.* 133-138) – dávný či něco původně zavedl (HAUCK 1911, s. 30; SOLLERT 1909, s. 22). Snad tedy termín „Íapetos“ obsahuje také naše „předpotopní“.

²⁸ Dotyčná loď nebyla kryta palubou; ta mohla pokrývat část zádi a stál na ní kormidelník, jako v našem případě.

²⁹ Právem – neboť cestující projevují při každém z až banálních manévrů, jimž nerozumí, hlasitý zmatek. Amarantos kvůli tomu své počínání později i přesně vysvětlí (ř. 76-82), nicméně cestující pro něj budou po zbytek plavby představovat přítěž.

nejisté rozhodně je, a také se to u vás říká³⁰ – vbrzku přijal některý přístav.“ Nedařilo se mi jej přesvědčit ani v nejmenším, naopak, ten mizera měl uši dočista zalepené – až udeří prudký severák a žene vysoké bouřlivé vlnobití.³¹ Ten najednou vpadl do plachty, až ji vtláčil nazpět a ze vzduté učinil prázdnou.³² Loď se směrem na zád skoro převrátila.

Sotva jsme ji vyrovnali, náš žalostivě vzdychající Amarantos povídá: „Takhle se to v námořním řemesle dělá.“ Sám prý už hodnou chvíli čekal na vítr od severu, a proto si pro něj plul na volné moře. Teď že se bude plavit křížováním, protože odstup mezi současnou polohou lodi a břehem, v němž se dá takhle stoupat na vítr, umožňuje krok po kroku navyšovat vzdálenost, překonanou vzhledem k cíli.³³ Neplavili bychom se prý takhle, kdybychom se dali podél těch rozeklaných útesů, protože to bychom se roztržili o pevninu. A my jsme mu k tomu přitakávali, dokud byl den a ještě nebylo zle. S nocí totiž začalo být, a celou dobu se bouření vln vzmáhalo stále víc.

³⁰ Vložka možná není součástí promluvy ke kapitánovi, nýbrž glosou určenou adresátovi listu, Synesiovu bratrovi.

³¹ Kdyby byl Amarantos uposlechl Synesiovu radu plout v „přiměřené vzdálenosti“ (ř. 66) od pobřeží, znamenalo by to pravděpodobně rozbítí lodi o břeh, na niž by ji vrhl „prudký severák“ (ř. 70, oproti teplému vlhkému jižnímu větru je studený a ostřejší). K situaci, že na jednom místě začne vát proti větru daného směru vítr právě opačný, skutečně dochází, jakkoli to laikovi může připadat nepravděpodobné (tzv. katabatický vítr může padat i shora, např. přes horu). Amarantos se změnou větru na nepříznivý severní naopak zkušeně počítá a využívá jižního větru na maximum, tj. tak, aby se co nejvíce vzdálil od břehu. V případě daného větru jde asi o *etésii*, sezonní vítr vanoucí od dubna/května do října kolem západního Peloponnésu ke Kyrenaice a Egyptu, který stál za kolonizací Kyrény v sedmém stol. př. n. l. (za poslední uvedené údaje děkuji recenzentovi článku).

³² KAHANOV 2006, s. 439: „became concave instead of convex“.

³³ Text zde místo opatření poznámkou raději rozsáhle doplňuji, originál by kvůli stručnosti zněl nepřilíživě srozumitelně, dosl.: „Teď že se bude plavit křížem, protože odstup umožňuje navyšovat vzdálenost.“ (Sama stručnost, s jakou Synesios reprodukuje kormidelníkův výklad, prozrazuje, že jej Synesios nemohl příliš pochopit.) Podrobněji řečeno: skutečnost, že se Amarantos velmi vzdálil od břehu, umožňuje křížování, při němž se loď při očekávané plavbě proti standardnímu SZ větru jednou dostane daleko na volné moře a po otočení o 160 stupňů se při dalším „traverzu“ dostane blíž ke břehu, než se opět vydá po stejném obratu směrem na moře. Tento způsob plavby představuje ve srovnání s prostou „vzdušnou čarou“ z Alexandrie do Kyrény zmnohonásobení délky cesty, neboť při každém „traverzu“ se loď posunuje na západ jen o málo. Právě k tomu míří Amarantova poznámka „lítat asi nebudeme“ (ř. 60).

Bylo to v den, který Židům platí za čas přípravy. Noc po něm přitom počítají k následujícímu dni,³⁴ kdy nikdo nesmí přikládat ruku k žádnému dílu, ba během něj s obzvláštní úctou zachovávají nečinnost. Kormidelník tedy vypustil z rukou kormidelní veslo, jakmile mu připadlo, že slunce opustilo horizont, pak se položil na zem,

„a šlapat po něm mohl z posádky, kdo chtěl“.³⁵

Nám však hned nepřicházel na mysl skutečný důvod, ale mysleli jsme si, že to dělá ze zoufalství. Chodili jsme k němu a uprošovali ho, aby nedával zajít poslední naději, a to hlavně proto, že moře ovládly takzvané velevlny³⁶, kdy vede boj dokonce samo proti sobě. Takový jev nastává, když vlny kupodivu neustanou spolu s větrem, který je zdvihl, nýbrž se setrvale v jeho síle střetávají s mocí větru, jež působí opačným směrem, a bijí proti jeho náporům.³⁷ Potřeboval bych dosti extravagantních pojmů, abych tu katastrofu nepodal zbytečně chabě. Život těch, kdo jsou na lodi za takovýchto podmínek, visí, jak se říká, na vlásku.³⁸ A je-li kapitán ještě učenec v židovském zákoně, jak se k tomu správně stavět? Tak když jsme pochopili, co má znamenat, že kormidelník pustil své veslo (potřebovali jsme udržet loď na hladině, a on si polohlasným čtením opakoval z Bible),³⁹ zavrhlí jsme vylouvání a konečně

³⁴ Srv. již bibl. *Žalm 55.18* či *Genesis 1.5, 8, 13, 19, 23, 31*.

³⁵ SOFOKLÉS, *Aj.* 1146, snad skrz PLATÓNŮV *Theaet.* 191a, neboť Synesios znal Platóna velmi dobře, avšak tragiky nikoli, a pokud je cituje, pak obvykle jen jako přísloví, okřídlená slova, sentence (HAUCK 1911, s. 26-27, 46-47).

³⁶ Termín velevlny (*trikýmiai*) označuje největší vlny, tj. cca 9-12 (tzn. průměrná výška vln dosahuje 9-12 m). K vidění třetí (*tri-kýmiai*) a deváté vlny jako obzvlášť nebezpečné u novověkých námořníků srv. PÁCK 1949, s. 52, pozn. 14. *Trikýmiai* jsou relativně standardním prvkem větších popisů námořních eskapád, ACHILLEUS TATIUS, *Leuc. et Clit.* 3.2.5, HÉLIODÓROS, *Aeth.* 5.27.7.

³⁷ Tato situace trvá obvykle 30-40 minut, v extrému 3-4 hodiny, a představuje krajní ohrožení. Synesios však nejspíše silně přehání, podle KAHANOVA (2006, s. 440) bylo moře natolik klidné, že se s počátkem šabbátu mohli židovští námořníci klidně věnovat modlitbě.

³⁸ Podrobněji k tomuto přísloví SOLLERT 1910, s. 17-18. „Extravagantních“ slov se má čistý atticista pokud možno vystříhat, srv. *De insomniis* 14.2 v pozn. 2 výše.

³⁹ Dle PÁCKA (1949, s. 53, pozn. 16) jde o židovskou magii bránící se četbou Písma či Talmudu démonům vyskytujícím se kolem půlnoci. LONGOVÁ argumentuje proti, neboť podle ní by kapitán nezachovával jeden židovský předpis (šabbát) jen proto, aby mohl porušovat jiný, totiž zákaz magie (1992, s. 354, pozn. 4). Že by mohlo jít o Tóru (tak bez vysvětlení např. LONGOVÁ tamt., či ROQUES 1988, s. 109,

zapojili donucování. A jeden vynikající voják (pluje s námi ještě hodně Arabů od té jízdy)⁴⁰ vytasil meč a pohrozil tomu člověku, že mu utne hlavu, pokud se lodi zas neujme. Ale z našeho kormidelníka se stal neoblomný Makkabejec⁴¹ a byl schopen pevně zachovat příkázání. Konečně o půlnoci se sám od sebe dává přesvědčit, aby zaujal své místo. „Teď totiž,“ povídá, „Zákon

„nepochybně Pentateuch“), mi připadá zcela nepravděpodobně. Pro svitek Písma (Tóry) jakožto časově a materiálně náročného předmětu znamená naprosté zničení cesta lodí nekryté palubou, která má při běžném průběhu plavby zmáčená dokonce i lana (srv. ř. 159-167 s pozn. *ad loc.*). Pokud už Synesiova slova o čtoucím Židovi nepředstavují pouhou karikaturu bez faktické opory (tak i JANNI 2003, s. 95, srv. však 23), lze snad myslet na to, že se kapitán vzhledem ke svému povolání mohl čtením a přeřikáváním učit některou pro něj tematickou pasáž, zapsanou na svitku papyru, např. *Žalm* 107.23-32. Na antických lodích mohly být posvátné obrazy např. Dioskúrů, v přítomnosti Židů však méně pravděpodobně (srv. JANNI 2003, s. 15), a Tóra, pokud by snad na palubě opravdu byla přítomna, by mohla plnit roli posvátného ochranného předmětu.

⁴⁰ Vojáci nejsou žoldnéři; ač etnicky Arabové, patří k římské armádě. Jsou spíše přechodně umístěnou jednotkou, která v mysli mluvčího vyvstává jako známá a může nastávat důvod o ní hovořit (proto člen, ἀπὸ τοῦ τῶν γαματος, ř. 112, blíže SCHMITT 2001, s. 601); jedná-li se naopak o trvalou posádku (tak ROQUES 2003a, s. 99, pozn. 38, a ROQUES 1988, s. 245-246, 238), bylo by třeba člen vysvětlit. Nemůže jich být více než dvacet (12 námořníků, třetinu z padesáti cestujících tvoří ženy). S ohledem na *LSJ* i ΛΑΜΠΕΡΟ, s. νν. γεννάδας, překládám proti Roquesovu pravděpodobnému „valeuroux“ jako „vynikající“. „Urozený“ by bylo vzhledem k běžnému významu slova γεννάδας na místě, kdyby bylo možno jasně předpokládat, že dotyčný je důstojník (jedná v přítomnosti ostatních vojáků, jejichž počet Roques odhaduje až na dvacet, jasně vůdčím způsobem, byť zcela mylně). Protože ale Synesios obvykle používá výraz ve smyslu „statečný člověk“ (srv. *Ep.* 104.75), uchyluji se ke kompromisu „vynikající“.

⁴¹ Označení kapitána jako „Makkabejec“ v ř. 115 je v Synesiových ústech šifrou právě tak nelichotivou (a v jeho díle zcela výjimečnou) jako pregnantní. Povstání Judy Makkabejského a jeho bratrů a přívrženců proti řeckým (makedonským) vládčům v 2. stol. př. n. l. líčí deuterokanonická *1. kniha Makkabejská* jako zcela nelibostný nacionalisticko-náboženský boj, který se v očích „Helénů“ musel jevit velmi rigoristicky (srv. např. *IMak* 2.44-8, pro obecný postoj celou 1. kap.; ačkoli tento biblický spis působí na dnešního čtenáře zpravidla teroristicko-fanatickým dojmem, pronikavá historická analýza V. TCHERIKOVERA jde daleko za tento první dojem, 1999, s. 175-234). Synesiem zatracovaný kapitán „Makkabejec“ z ř. 115 má korespondovat s ř. 24-26 popisujícími Židy jako skupinu zainteresovanou na bezživotí „helénských mužů“. Protižidovská nevole je u Synesia výjimečná a v listě 5 je součástí literárního figurkaření, a to tím spíše, že židovský kapitán se při řešení nábožensko-právní otázky, zda může o šabbátu vykonávat činnost, rozhoduje s ho-

dovoluje, protože teď už je jasné, že ‚bojujeme o život‘.⁴² Na to se hned zdvihá zděšený křik, muži bědují, ženy kvílí. Všichni se hlasitě modlí, úpěnlivě prosí, vzpomínají svých nejdražších. Jedině Amarantos byl v dobré míře, jako by měl rovnou převézt své věřitele.⁴³ Mne v té hrůze (přisahám ti při bohu, kterého uctívá filosofie) děsil tamten homérský verš, že nakonec je pravda, že smrt pod vodou je záhubou i té duše. Homér říká na jednom místě ve svých zpěvech⁴⁴

„Aianta⁴⁵ zchvátila zhouba a solné zalkly jej vody“

a má tím na mysli, že smrt v moři znamená zcela důkladný zánik. Minimálně neříká v eposech o nikom jiném, že ho „zchvátila zhouba“, ale každý, kdo

---

mérským obratem na rtech (ř. 119 s pozn. *ad loc.*). Na druhou stranu má „antisemitismus“ v listě 5 aspoň poněkud pochopitelné opodstatnění v židovském povstání v Kyréné, v dialektové hranici a v Synesiově znalosti drsného obsahu knihy *Makka-bejské*. Z helénské okruhu pak čerpá Synesios pro kapitána podobně komprimovanou mytologicko-proverbiální nadávku „Íapetos“ (ř. 58, blíže pozn. *ad loc.*).

⁴² K věcnému obsahu dovolenosti konání o šabbátu srv. např. již *IMak* 2.33-42, ovšem tuto nábožensko-legální situaci vyjadřuje Žid Amarantos homérským slovem z *Il.* 22.161 (kde se jedná o Hektorův běh o život). To dále posiluje domněnku, že Synesios si chování Žida v listě 5 částečně zfabuloval.

⁴³ Ze Synesiových strany je to narážka na kapitánovu domnělou zadluženost (ř. 20), kdežto ve skutečnosti se Amarantos nechal přimět ujmout se opět kormidla kvůli ohrožení od nově se zdvihajícího větru (KAHANOV 2006, s. 440) či od vystrašených cestujících s mečem v ruce. Každopádně zachovává klid, který si Synesios vysvětluje takto bizarně („toužil po smrti kvůli věřitelům“).

⁴⁴ Kontext představuje návrat hrdinů od Tróje, během něž se Aiás, syn Oileův, rouhal Poseidónovi poté, co se zachránil na skále, avšak ten ho za to usmrtil odložením skaliska, na němž Aiás seděl, a jeho pádem do vzdutého moře (*Od.* 4.499-511). Snad zde hrají roli i další Aiantovy činy jako znásilnění Priamovy dcery Kassandry a posunutí Athéniny sochy (Ps.-PROKLOS, *Chrestom.* 261-265) či zpurné chování (*Il.* 23.473-498).

⁴⁵ Δ. A. Χρηστίδης (1987, s. 285-8) zaměřil na tento citát bližší textologický pohled s výsledkem, že Synesios si verš *Od.* 4.511 samostatně předělal pro svou potřebu (jeho první polovina ve standardní verzi neobsahuje Αἴας δ' ἐξάπολλωλεν), jelikož nikde jinde se před Synesiem v této podobě nenalézá. V ní se však později rozšířil, neboť další autoři jej citovali již podle Synesia. Připomínám, že Synesios citoval Homéra obvykle z paměti a také se držel pythagorejsky motivované zásady nezasahovat do textů, které vlastnil (*Dión* 16.1-2 [ed. LAMOUREUX 2004]; GRÜTZMACHER 1913, s. 17; HAUCK 1911, s. 7). Toto „pythagorejské“ pravidlo však mohl Synesios snadno vyrobiť pro vlastní záměr v *Diónu*, tj. obhajobu schopností pronikat skrz nicotná témata k vážnějším skutečnostem, viz SENG 2006.

umírá, „sešel v Hádovo sídlo“⁴⁶. To je důvod, proč Aiás Menší⁴⁷ vůbec nevystupuje v ději ani jedné z obou podsvětních písní,⁴⁸ protože jeho duše v podsvětí není.⁴⁹ Dokonce Achilleus, nejsrdnatější a nejtroufalejší muž, se strachuje před smrtí ve vodě a také ji nazývá „bídňehrdinskou“.⁵⁰

Jak rozvíjím ty myšlenky, vidím, že vojáci drží všichni tasené meče. A na svůj dotaz se od nich dozvídám, že je na místě „vyvrhnout“ duši do vzduchu, dokud jsou ještě na palubě, a ne do vody „vlnou se zalknouce“.⁵¹ Ty jsem počítal za rozené Homérovce⁵² a za přívržence toho homérského učení. Pak někdo vyvolává, že kdo mají nějaké zlato, ať si je na sebe navěsí. A kdo měl, zlaté věci nebo něco podobné hodnoty na sebe věšel. Ženy se rovněž připravovaly a rozdělovaly šňůry těm, kdo potřebovali. To bylo odedávna zavedeno činit a má to takovýto význam: nebožtík z vraku má mít u sebe pohřebné. Kdo na něj natrefí a přijde k zisku, tomu ostych před zákony Adrásteiny⁵³ bude zapovídat, aby snad nedal stranou malou trošku pro toho, kdo jej obdaroval mnohonásobkem.⁵⁴ Osazenstvo lodi se věnovalo této přípravě a já nad tím proklatým měšcem, který u mne měl uložený můj hostitel,⁵⁵ sedě opodál

⁴⁶ Homérská „formule“, např. *Od.* 6.11.

⁴⁷ Ze dvou Aiantů, kteří vystupují u Homéra, byl Aiás Oíleûv „Menším“ nejen ve srovnání s Aiantem Telamónovým, který byl obrovský (*Il.* 7.211), nýbrž i v absolutním měřítku (2.527-530).

⁴⁸ *Od.* 10.469-11.640 a 24.1-204.

⁴⁹ PÁCK 1949, s. 53, pozn. 17.

⁵⁰ V *Il.* 22.281 jde o smrt vymykající se z hrdinského rámce, tj. v boji, stejná fráze se objeví v promluvě Odysseově během jeho strastiplné plavby od nymfy Kalypsó, *Od.* 5.308-312.

⁵¹ *Il.* 20.401-406 (vyvrhnutí), *Od.* 12.339-351 (zalknutí), kde se, jak upozorňuje PIZZONE (2006, 100-101), naráží na výklad Odysseova druhu o nejhorším druhu smrti, tj. utopení (srv. *Il.* 21.291-293).

⁵² Zde ve smyslu „profesionální znalci Homéra“, původně „cech“ přednašečů homérské epiky.

⁵³ V Synesiově *De insomniis* 8.3 posílá „Adrástein zákon“ duši do kosmu (srv. tamt. 19.4). Adrásteia je dosl. „Ta, před níž nelze uprchnout“, dcera Dia a Osudu (Ananké), přízvisko Nemesidy, též „spravedlnost“ (PAPE – BENSELER 1863-70, s. v. Ἀδράστεια).

⁵⁴ Vliv zvyků zde byl asi silnější než římský zákon, který zakazoval olupování vraků (PÁCK 1949, s. 53-54, blíže o námořních pohřbech JANNI 23, s. 104-109).

⁵⁵ Jde o „Thráka“, jménem Proklos, z následující věty, od něhož si Synesios v Kónstantínopoli vypůjčil peníze (viz náš úvod, odd. „Datace“, předposlední odstavec). Ohledně významu slova *xenos* jako „hostitel“ *LSJ*, s. v. I.2 (dolní část odd.). Slovo παρακαταθήκη, „uložené peníze“, uvádí LAMPEHO slovník (1969, s. v., 1)

plakal. Ten, který chrání cizince,⁵⁶ ví, že ne kvůli tomu, že budu mrtev, nýbrž kvůli tomu, že ten Thrák přijde o své peníze a musel bych se před ním stydět i po smrti. Tu se z onoho „zchvácení zhoubou“ hned stala výhoda, z toho, že s člověkem současně zahyne jeho duše a nebude o ničem vědět.⁵⁷ Za neustále hrozící nebezpečí ale nemohlo nic jiného, než že se loď řítila pod plnými plachtami, a ty nešly skasat, ale když jsme se o to lany kolikrát pokoušeli, pak už jsme to vzdali – vodou nasáklé kasouny se zasekly⁵⁸ –, a uhostil se nemenší strach, že, byť bychom bouři snad přestáli a dostali se z ní ven, nebudeme takhle⁵⁹ moci přirazit v noci ke břehu.

jako „grave-goods“ podle mne mylně, neboť v takovém případě by měl Synesios dané peníze u sebe a utopil by se s nimi či byl s nimi vyvržen na břeh, jak o tom náš list rozkládá. Ve skutečnosti měl Synesios peníze Proklovi teprve znovu zavézt z Kyrény (srv. *Ep.* 129), a teprve kdyby se tam kvůli utonutí nedostal, přišel by Proklos o své peníze, nikoli proto, že by je Synesios měl u sebe a utopil se s nimi. Skutečnost, že Synesios žádné peníze na lodi už neměl, potvrzuje jeho pobyt v Azariu, kde nic nenakupuje (ř. 236-264; proti tomu by se však dalo namítnout, že tamějším venkovanům by peníze k ničemu nebyly). Význam Synesiova slova *parakata-théké* tedy spíše patří do Lampeho odd. 2 tamt., „*person or thing entrusted*“ (tak v podstatě i *LSJ*, s. v., srv. „Behälter“, TRAPP 2001, s. v.). Následkem toho je na tomto místě listu 5 třeba výraz chápat nikoli jako doplněk: „nad tím prokletým váčkem co svým pohřebním“ (člen τῆν by v tomto případě musel fungovat v roli přivlastňovacího zájmena), nýbrž je třeba výraz pochopit jako přístavek: „nad tím prokletým váčkem, tou půjčkou“ (Roquesův překlad vkládá mezi „váček“ a „půjčku“ spoju: „à la maudite bourse et à l'argent“).

⁵⁶ V orig. *Xenios*, tj. (Zeus) Pohostinný.

⁵⁷ Při utopení podle přechozího výkladu (ř. 123-136) zahyne i duše, a zmizí tak i vědomí ztráty svěřených peněz, které by Synesia trápilo po běžném druhu smrti, při němž zůstává duše schopná si škodu pamatovat. Podobnou představu o setrvávání utopených má ACH. TAT., *Leuc. et Clit.* 5.16.1-2, kde utopená duše bloudí kolem místa smrti a nemůže sestoupit do Hádu.

⁵⁸ Text pro plynulejší srozumitelnost doplňuji, originál má pouze „kladky/průvlačnice se zasekly [do lan]“ (τῶν τροχῶν ἐνδακόντων). Kasouny jsou tenčí zdvihací lana, jimiž se kasají plachty: větší počet kasounů je upevněn na spodní straně plachty, pokračují vertikálně vzhůru k průvlačnicím, tj. okům, jimiž kasouny probíhají, či snad kladkám (τροχοί, ř. 160) upevněným k ráhnu a odtud dále zpět dolů do lodi, odkud za ně lze tahat a vyhrnout plachtu k ráhnu. Pro skasání plachty k ráhnu je navíc potřeba, aby kasouny přiléhaly v několika bodech k plachtě, snad pomocí našitých ok, a s plachtou se tak dalo zacházet zhruba po způsobu dnešních žaluzií. Nasáknutí kasounů vodou v našem listě způsobilo zvětšení jejich objemu a staly se v očkách či kladkách, jimiž za normálních okolností probíhají, nepohyblivými. Synesios hovoří při stahování plachty v množném čísle, neboť k vytažení plachty

Ale už je tu den. Vidíme sluníčko a je nám tak dobře, že ani nevím, bylo-li nám vůbec kdy lépe. Také vítr přestával, začalo se rozlévat teplo, vysychající lana se uvolnila a mohli jsme ovládat plachtu.⁶⁰ Další, nouzovou⁶¹ na vý-

je třeba několika lidských sil i v situaci, kdy nevané větší vítr (podle JANNIHO 2003, s. 21, pasažerů na antických lodích museli někdy vypomáhat posádce). KAHANOV (2006, s. 442) sice tvrdí, že takováto komplikace byla zcela běžná, avšak na tomto místě je podle mého patřičně Synesiovi přiznat právo na jeho poněkud přehnané vidění věci. Blíže o antické takeláži a její nejednoznačné identifikaci CASSON 1966, s. 51-58, o technice skasávání plachty s. 51, 53 (autor principiálně kritizuje některé technické námořní významy, s. 53, pozn. 34, uváděné v *LSJ* nepřesně, jelikož byly čerpány od antických autorů, kteří sami nebyli znalí plavby. Zdá se, že to platí i pro inkriminovaný termín *trochos*, neboť Casson uvádí jako jeho význam „kladku“, oproti tomu má *LSJ* (s. v. τροχός, VI.2, v interpretaci odvozené z vysvětlení nenámořníka POLLUKA, *Onomast.* 1.94) „ring for passing a rope through, on board ship“). Takto skasanou plachtu lze vidět např. v školním vydání *Íliady a Odysseie* F. HOFFMEISTRA 1931 (obr. na s. 130) či v homérovském slovníku G. AUTENRIETHA (1866, s. 165); slovníky a překladatelé si však identifikací lan nejsou jisti: AUTENRIETH uvádí s. v. κάλος (*Od.* 5.260; srv. Plate IV na s. 342; k pasáži viz i *LSJ*, s. v. ἐν, C.3), tedy u výrazu, který odpovídá našemu inkriminovanému kasounu (řecky též *kaló(i)dion*, v našem listě v ř. 160, 167), význam „ráhenní lano“, tj. lano sloužící k vytažení a spuštění ráhna na a ze stěžně, F. HOFFMEISTER týmž slovem popisuje podle nákresu na s. 50 kasouny (byť kresba je silně schematická a prozrazuje, dle mého, nejistotu zvláště u části „i“), F. LEPAR zase lano, jímž se okraje ráhna spojují s vrškem stěžně (na Hoffmeisterově obrázku Odysseova prámu na s. 50 takové lano ani nenalezneme; jde o závěsník v rámci lanového závěsu ráhna), O. VAŇORNÝ má v překladu *Od.* 5.260 neurčitěji „ráhenní lano“ (srv. s tím související nejistotu v překladu termínu *boeus* v 2.426 a 15.291 – z překladu vychází najevo, že O. Vaňorný (Praha: Leichter 1943) v identickém verši pochopil *boeus* jednou jako přední stěh, tj. jedno z lan stabilizujících stěžně, konkrétně lano upevňující jej k přídi (tzv. *protonos*), podruhé jako kasoun), V. ŠRÁMEK překlad slova κάλος vůbec vynechává, jako *halyard* („ráhenní lano“) vede toto slovo *LSJ* v Supplementu (po opravě z *reef*, „kasoun“, tj. podle TULLOCHOVÉ 1993, s. v. reef² „each of several strips across a sail, for taking it in or rolling it up to reduce the surface area in a high wind“); paletu nesrovnalostí doplňují HEUBECK – HOEKSTRA (1989, *ad Od.* 15.291) zpochybněním předpokládané identifikace termínu *boeus* s „ráhenním lanem“ (na vytažování/spouštění ráhna na stěžně). Celý náš popis v Synesiově listě ovšem počítá s pravouhloplochnou plachtou orientovanou vůči lodnímu trupu napříč, což ovšem z autorových zmínek nevyplývá jednoznačně (viz níže).

⁵⁹ Tzn. pod plnou plachtou.

⁶⁰ Ani o podobě plachty nemáme ze Synesiova líčení jasnou představu, jelikož údaje v listě jsou konfliktní. Ačkoli obvyklá byla trojúhelníková, tzv. klasická latin-

měnu jsme přitom neměli (byla dávno v zástavě), ale snažili jsme se ji skasat tak jako přehyb spodního roucha.⁶² Nebyly ani čtyři hodiny⁶³ a my, kteří jsme očekávali, že nebudeme naživu, vycházíme na břeh někde v naprosto nejzapadlejší pustině, k níž nepřiléhá žádná zástavba ani pole, asi sto a třicet

ská plachta (orientovaná podélně vzhledem k trupu lodi a s ráhmem na kosé hraně trojúhelníku), nepřiliš jasně popsána činnost v následující větě textu (viz níže pozn. 62) předpokládá spíše plachtu obdélníkového typu (orientovanou příčně vzhledem k trupu lodi). Takováto plachta je totiž skasávána tažením nahoru (167, *anelambanomen*, srv. pozn. 62), a tím „svínována“, „naskládána“ k hornímu ráhnu zhruba po způsobu dnešních žaluzií. Naopak latinská plachta byla při nadměrném větru snímána z ráhna dolů, a právě takto, termínem *kathairesis*, je popsán pokus o práci s plachtou později, v ř. 205-206. Na základě těchto nesouladných údajů o Synesiově lodi argumentují jedni pro plachtu pravouhlou (MEIJER 1986, s. 68; ROQUES 2003a, s. 102, pozn. 54; KAHANOV 2006, s. 435-436; JANNI 2003, s. 13-14, i s možností menší trojúhelníkové plachty umístěné na stěžni nad hlavní pravouhlou), jiní pro latinskou (CASSON, např. 1995, s. 269). CASSON (1966, s. 44) též uvádí, že latinská plachta je vhodnější k plavbě „na vítr“, obdélníková pro plavbu s větrem víceméně v zádech; latinská se však současně méně hodí do příliš prudkého větru, neboť ji v takovém případě nestačí pouze skasat k ráhnu jako plachtu pravouhlou, ale je třeba ji sejmut dolů. „Hybridním typem“ plachty, který by ideálně opodstatnil Synesioův popis, je jedno zobrazení latinské plachty vybavené kasouny, na něž bylo upozorněno až v r. 2005 (podle KAHANOV 2006, s. 443, pozn. 9; dle s. 439 měla loď hlavní a pomocnou plachtu). Oproti tomu výše zmíněné „velké obchodní lodi s dvěma stěžni“ (ř. 55, *hai holkades hai diarmenai*) měly plachty pravouhlé. Historicky starší je plachta pravouhlého typu (od 4. tis.), latinská je doložena snad již od 2. stol. n. l. Existuje ještě typ charakteristický pro turecko-řecké prostředí, doložený dle Cassonovy argumentace od 2. stol. př. n. l.: plachta je orientována podélně (jako latinský typ), má čtvercový tvar a ráhno jde přes ni diagonálně (CASSON 1966, s. 43-49, s vyobrazeními a popisem pro laiky).

⁶¹ ROQUES 2003a, s. 101, pozn. 54, tvrdí, že u výrazu *nothos* (ř. 168) jde o náhradní plachtu (což podporují i výrazy *hypallattein* a *heteros* na tomtéž místě). Oproti tomu CASSON (1995, s. 269) hájí plachtu „bastardu“, tj. plachtu redukováného stříhu, která později u benátských lodí 14. a 15. stol. vybavených latinskou plachtou přicházela ke slovu za příliš silného větru, kdy bývala latinská odstraňována. Výraz *nothos* je sice významu „bastard“ bezprostředně blízký (srv. *LSJ*, s. v.), ale pro plachtu „bastardu“ není v antice doložen. Proto se uchyluji ke kompromisnímu překladu „nouzová plachta“, který kombinuje představu druhořadosti i náhradnosti.

Synesiovu poznámku o zastavárně nejspíše není třeba brát doslova, tak i CASSON 1995, s. 269.

⁶² Tato činnost s plachtou není zcela jasná (ř. 167: ἀνελαμβάνομεν δὲ αὐτὸ καθ'ἀπερ τὼν χιτώνων τοὺς κόλπους), snad jde o skasání podobně vytažení žalu-

stadií⁶⁴ daleko od kultivovaných pozemků. A tak se naše loď houpala na otevřeném moři (to místo nebyl přístav) a houpala se na jediné kotvě.⁶⁵ Druhý Amarantos odprodal a třetí ani neměl.⁶⁶ My, jakmile jsme se dotkli nejdražší země, objímali jsme ji jako opravdovou živou matku a do našich běžných děkovných zpěvů jsme zahrnuli i nebezpečí, z něhož jsme byli proti nadání spaseni, a zůstali jsme ještě dva dny,⁶⁷ dokud se moře nevybouří. A protože nepřipadalo v úvahu dát se cestou po pevnině⁶⁸ a nikde nebylo ani živáčka, odhodlali jsme se znovu na moře. Bezprostředně s rozbřeskem jsme vypluli a pokračovali se zadním větrem⁶⁹ po celý den a ještě nazítří, s jehož koncem nás vítr opustil, a to nás mrzelo. V klidnou hladinu jsme ovšem ještě měli doufat.

---

zií (akce s plachtou byla vykládána jako „oprava“, nebo „správné umístění“, nebo „zvednutí“, anebo „svinutí“, přehledně ROQUES 2003a, s. 101-102, pozn. 55). „Spodní roucho“ (*chitón*) si Řekyně (či Řekové) přepásávaly pod prsy či kolem pasu. Mohly jej pásat mj. tak, že část nad pásem, uvázaným blízko pod nejširším místem hrudního koše, přes pás i dalece přepadávala (s mnoha ilustracemi a podrobně viz VELIŠSKÝ 1876, s. 160-162, zejm. 162). Právě k tomuto záhybu chitónu, vzniklému přehnutím „nabrané“ horní části přes přepásání, přirovnává Synesios výsledný vzhled skasané plachty. Srv. MEIJER 1986, s. 68 (stejně FITZGERALD 1926): „They raised it and took it in like the swelling folds of a garment“, ROQUES 2003a, s. 13: „Nous la ferlâmes comme on serrerait les plis d’une tunique [...]“.

⁶³ Doba se počítá od rozbřesku, a jde tedy o pozdější část dopoledne (LONG 1992, s. 364).

⁶⁴ Podle ROQUESE (2003a, s. 102, pozn. 56) by mělo jít o římská *stadia*, tedy o vzdálenost 24 km (= 130 stadií).

⁶⁵ Normu představovaly tři kotvy, jelikož ke ztrátě může dojít natolik snadno, že jedna kotva je nedostatečná; loď ve *Skutcích* 27.29 má kotvy čtyři.

⁶⁶ Loď na kotvě a břeh musela spojit loďka, v textu nezmiňovaná. Zmínka o nedostatečném počtu kotev na lodi má být dalším dokladem Amarantovy nezodpovědnosti. Zastavili jen proto, myslí KAHANOV (2006, s. 440-441), aby kapitán dal odpočinout utrápeným cestujícím a počkal na lepší vítr. Pokud při tomto přistání jde o dnešní Rás el-Chekma, je kapitán dobrým znalcem lokálního prostředí, neboť musí manévrovat mezi útesy.

⁶⁷ LONG (1992, s. 365) připomíná, že staří počítali inkluzivně, takže do „dvou dnů“ se počítá i sobota, jejíž pozdní dopoledne právě je.

⁶⁸ Je zde sice asi něco na způsob cesty, ale bez zásob a dalších prostředků nemá smysl se po ní dávat, neboť Pentapolis je „ostrov“ oddělený od Afriky pouští v silnějším smyslu než mořem (ROQUES 1988, s. 113; RUNIA 1976, s. 164, pozn. 46).

⁶⁹ Vítr vane tentokrát ideálním směrem, vzhledem k destinaci jej má loď „v zádech“.

Byl třináctý den po úplňku⁷⁰ a stála nad námi hrozba velkého nebezpečí, jelikož mělo dojít k souběhu konjunkce a oněch vyhlášených osudových prvků.⁷¹ Na takovou situaci, jak se říká, ještě nikdy nikdo neměl na moři odvalu a my, kteří jsme měli stát u břehu na kotvě, jsme se zapomněli a zase se vrátili na moře. Rozbroj začal od severních větrů⁷² a v noci, kdy došlo ke konjunkci, silně pršelo. Potom vichry duly jeden přes druhý a s mořem jako by zamíchal.⁷³ Co se pak nás týče, byli jsme na tom tak, jak je za takových

⁷⁰ Synesios má literární potřebu znovu uplatnit pověrečnou třináctku, proto používá neobvyklý způsob udání data.

⁷¹ Rukopisné τυχαίων překládám kompromisně jako „osudové prvky“. Kompromis spočívá v tom, že částečně vyhovují těm, kdo čtou τυχαίων i těm, kdo chtějí do textu στοιχείων. Ačkoli GARZYOVA (2003a) emendace na στοιχείων zní přesvědčivě díky podobnosti obou slov v pozdněantické výslovnosti, totiž [ticheon] a [stichion], přesto opravu nic nevynucuje. *Stoicheia* ve významu „konstelace“ (tak překládá ROQUES; srv. *LSJ*, s. v., II.5) však nemohou znamenat astronomický vliv *Arkty* (*Ursy Maior*), na niž by činily domnělou narážku *arktikoí anemoi* („severák“, o dvě věty dále v ř. 196), protože *Arktos* nezapadá za obzor, a navíc *arktikoí anemoi* jsou podle v listu jasně popsané meteorologické situace jednoduše „severní větry“ (viz násl. pozn.). *Tychaia/stoicheia*, „osudové [faktory]“, by se daly vyložit jako Hyady či Pleiady, avšak při jejich vymoření nad obzor se v antice přestávalo plavit. Vzhledem k tomu, že Synesiova cesta byla určena na květen, nepřipadají ani *stoicheia/tychaia* jako Hyady a Plejady úvahu (LONG 1992, s. 363-364, pozn. 36). „Osudové prvky“ v překladu tak zachovávají jak odkaz na některý kosmický vliv – ovšem blíže neurčený – tak ekvivalentem „prvky“ aspoň poněkud berou do hry emendaci na *stoicheia*, byť ne ve významu „konstelace“. Závěrem myslím, že Synesios chce evokovat dojem, že daná noc je křižovatkou neblahého vlivu posledního dne v měsíci a dalších nepříznivých kosmických sil (*tychaia*), jejichž identifikace nám zůstává skryta i přes narážku, že jsou „věhlasné, přetřásané“ (*polythrylléia*). Při této představě mi nepřipadají konjunkce a osudové prvky natolik redundantní jako JANNIMU (2003, s. 65, 76; překládá však podobně: „fattori fortuiti“). (Naopak přijímám Garzyovu výpusťku slov τῶν ἄστρον, jelikož u konjunkce jde o vzájemné postavení Slunce, Země a Měsíce a vliv hvězd, *astra*, je snad obsažen ve výrazu *tychaia*. Snad měla rukopisná slova τῶν ἄστρον být vysvětlující glosou, která se však obrátila proti svému původnímu účelu a smysl textu spíše zatemňuje.)

⁷² Jak mi sdělil jeden námořník, jehož slova reprodukuji v nemeteorologických termínech, „nízká tlaková fronta z jihu na sever si nabere na hladině vodu a opačná severní fronta ji potom vrhá dolů.“

⁷³ Dosl. „moře se stalo *kykeónem*“, což byl krajně hustý „nápoj“ z mouky, vína, sýra a medu, jež bylo třeba velmi silně promíchávat, aby se jednotlivé složky slily, sv. II. 11.638-641, HÉRAKLEITŮV zl. 125 (ed. DIELS – KRANZ 1954) a též Synesiův list 148.73-74.

podmínek obvyklé – to abych nepopisoval podobnou krizi dvakrát. Za této situace nám mohutnost bouře trochu napomohla. Ráhno praskalo a my mysleli, že se loď nahne dopředu.⁷⁴ Potom se přelomilo v půli a skoro nás všechny zabilo. Ale když už jsme zůstali zachováni, vlastně právě to nás zachránilo, protože ráhno by jinak nebylo s to odolat silnému větru. Plachta navíc zase činila potíže při ovládání a nebylo možné ji řádně sejmout.⁷⁵ Když jsme tedy takto neočekávaným způsobem dali vale nezřízené divoké jízdě, moře nás unášelo další den a noc. Bylo již kolem druhého kuropění, kdy jsme nic netušíce jen tak tak že nenarazili na skalisko, které vybíhalo z pevniny, až tvořilo celý krátký ostroh. Když nás pak za nastalého křiku měl někdo k tomu, abychom přirazili až k pevnině, zdvihl se velký a vůbec ne svorný povyk. Námořníci vyhlíželi ustaraně, zato my jsme z nezkušenosti tleskali, jeden druhého objímali a nevěděli si rady, co si počít s takovou radostí.⁷⁶ Přitom právě to bylo prý vůbec největší nebezpečí ze všech, která nás obklopila. Když se potom pozvolna rozednívalo, mává na nás nějaký člověk oblečený po venkovsku a rukou nám ukazuje nespolehlivá místa i jiná, kterým jsme mohli důvěřovat. Nakonec ale přijel sám v malé veslici, kterou přivázal

⁷⁴ Ne zcela jasná pasáž, v orig. *ῥόμειθα προτονίτζελν τὴν ναῦν*. Jako výklad slovesa *προτονίτζελν* bylo navrhováno „upevnit přední stěh [*protonos*, tj. lano upevňující stěžeň na nejpřednějším bodě lodi] pro zajištění stěžeň“, avšak Synesios nemluví o stěžni, nýbrž říká „loď“ (*τὴν ναῦν*). CASSON (1966, s. 53, pozn. 34, v 3. odstavci) vyvozuje, že pasáž nedává smysl, protože Synesios používá technický výraz, aniž by mu rozuměl. Předním stěhem lze upevnit stěžeň, nikoli loď, a navíc se v této větě mluví o „praskajícím ráhnu“, nikoli stěžni. Podle mne klade Casson na Synesiovo vágní vyjádření příliš přísné měřítko (v epistolografii navíc platilo, že je třeba se vyhýbat příliš technické terminologii, SCHMITT 2001, s. 393, pozn. 20). Synesios není námořník, nesleduje technické detaily a je absorbován soustředěním na literárním provedení listu. Náš překlad „že se loď nahne dopředu“ vychází z představy, že až ráhno praskne, jeho pád způsobí vychýlení lodi natolik dopředu, že by mohla nabrat vodu. V neshodě s Cassonovou interpretací (a v neshodě s *ΛΑΜΠΕHO* ekvivalentem opřeným právě o naše místo v jeho slovníku z r. 1969, s. v. *προτονίτζω*, „*secure or brace with halyards*“ [k terminologii výše naše pozn. 58], s nímž se neshodoval ani Casson) chápe náš překlad slovo tvorný suffix *-ιτζ-* v *προτονίτζελν* nikoli kauzativně („napnout dopředu“), nýbrž denominativně („nahnout se dopředu až tam, kde bývá upnut *protonos*“). Překlad představuje pouhý pokus o řešení nejasného místa, aniž si činí nárok na výlučnou správnost. Stejně přijatelným řešením by mohlo být připsat nejasnému *προτονίτζελν* význam, který by zahrnoval pokus o upevnění ráhna (podobně řeší překlad ROQUES, nerozhodně se k věci staví i JANNI 2003, s. 76).

⁷⁵ Viz výše pozn. 62.

k naší lodi, a přejal kormidlo (náš Syřan⁷⁷ milerád uvolnil svou pozici). Pak se s lodí vrátil⁷⁸ ne víc než padesát stadií⁷⁹ a přivádí ji do půvabného malého přístavu (jmenuje se, myslím, Azarion) a nás vysazuje na břeh, častován názvy „spasitel“ a „dobrý duch“.⁸⁰ A po chvíli přiváží další, nákladní loď, a opět jinou, a do večera nás bylo pět plavidel, které zachránil ten božský stařec, konatel skutků právě opačných oproti mytickému Naupliovi⁸¹ (na ty, kdo vyvázli z bouřky, čekal tenhle opravdu s jinou). Do druhého dne připluli další, z nichž někteří vyrazili z Alexandrie o den před námi. Tak teď tvoříme v malém přístavu hotové loďstvo.⁸²

Navíc protože všechny zásoby jsme už spotřebovali⁸³ (nebyli jsme totiž zvyklí na nedostatek a ani nás nenapadlo, že se cesta protáhne, a tak jsme se

⁷⁶ Rukopisné futurum $\chi\rho\eta\sigma\acute{o}\mu\epsilon\theta\alpha$ chápu (stejně jako $\acute{\alpha}\pi\omicron\lambda\omicron\upsilon\mu\epsilon\theta\alpha$ v ř. 9) se silně deliberativním odstínem.

⁷⁷ Jako je Synesios „Libyjec“ (veskrz řeckého původu, *Ep.* 124.11-13), tak „Syřan“ znamená řecky hovořícího obyvatele Syrie. Zde je ovšem míněn Amarantos, který, ač pocházel asi z Alexandrie, je zde „Syřanem“ právě proto, že je Žid (ROQUES 1988, s. 55, 399; ROQUES 2003a, s. 78, pozn. 13, s. 15, pozn. 67; JANNI 2003, s. 77).

⁷⁸ Význam $\acute{\alpha}\nu\omicron\lambda\acute{\upsilon}\omega$ jako „vrátit se“ uvádí novější slovník *DGE*, s. v., B.2, *volver*, *regresar* (blíže ROQUES 2003a, s. 15, pozn. 68, který vychází z dříve neexcerpovaných synesiovských scholií; srv. nicméně *LSJ*, s. v., III.1; lépe, ale stále ne přesně SOPHOCLES 1957, s. v., 3. „to depart, with the accessory idea of returning home“). JANNI (2003, s. 77) tvrdí, že význam „vrátit se“ je pozdní a vyskytuje se zřídka (odkazuje na *Evangelium podle Lukáše* 12.36, srv. *BAGD*, s. v., 2).

⁷⁹ Vzdálenost v římských stadiích činí něco přes 9 km.

⁸⁰ KAHANOV (2006, s. 442) má za to, že loď byla v noci unášena mořem, ale nezavádila o skály. Počkala do rána a muž v roli lokálního lodivoda ji dovedl do přístavu (tako působil asketa, u něhož jsme se zastavili v pozn. 65). „Dobrý duch“, *agathos daimón*, byla zvláště v řeckém Egyptě oblíbená ochranná bytost (PARKER 2003a, s. 38).

⁸¹ Nauplios se, podle poezie navazující na dění líčené u Homéra, chtěl Řekům pomstít za nespravedlivé usmrcení svého syna Palaméda, který s nimi táhl proti Tróji, a vedl proto za bouře se navracející řecké loď klamnou signalizací z ostrova Euboie do záhuby (srv. zejm. *Schol. in Eurip. Or.* 432.1-22; SOLLERT 1909, s. 24).

⁸² Pokud bychom počítali s pouhými pěti loděmi z předchozího dne, muselo by najednou v malém Azariu být oproti běžnému obyvatelstvu minimálně navíc 250 lidí, z nichž každý bude potřebovat jíst. Přírůstek 250 dostaneme, pokud počítáme s pouhými asi padesáti lidmi na palubě, jako v případě Synesiovy lodi, avšak ostatní lodě pojal pravděpodobně větší počet pasažérů, neboť v ř. 227 a 230 jsou označeny jako *holkas* a *fortides*, tj. obchodní či nákladní lodě.

⁸³ V originálu užitě plusquamperfektum poukazuje na to, že jídlo došlo už ve čtvrtek, tj. předchozího dne, kdy loď dorazila do přístavu.

vybavili dost skromně, a skromně si nevedli ani s tím) – i na to měl stařec lék. Nedal nám sice nic (sám vůbec nevypadal na někoho, kdo by něco měl),⁸⁴ zato ukázal skály, kde prý ti, kdo si chtějí dát tu práci, mají schovanou snídani i jídlo na každý den. Od té doby žijeme už sedm dní⁸⁵ z rybaření, dospělí vylovují řádné mořské úhoře a langusty, omladině se daří chytat pestré rybky.⁸⁶ Ale já a římský⁸⁷ asketa si dodáváme sil na přílipkách (přílipka, to je vydutá škeble, která když se chytne skály, drží se jí jako přirostlá). Zprvu jsme tedy žili z takového lovu z ruky do úst, každý si chránil cokoli, co si chytil, a nikdo nikomu nic nevěnoval jen tak. Zato teď, když máme dostatek, to dělají všichni, a to z takovéhoho důvodu: ženy by jedny druhým, totiž Libyjký pasažérkám, snad chtěly dopřát i příslovečná pečená holoubata.⁸⁸ Zásobují je skutečně vším, co jim dává vzduch i zem, sýry, moukou,

⁸⁴ ROQUES míní, že dotyčný „un religieux“ je v listu literárně antitypem kormidelníka Amaranta, reálně pak asketou, nikoli mnichem (pomáhá lodím stýkaje se s lidmi) či „řeholníkem“ (není v komunitě; 1988, s. 110, 349, 379, 381; 2003a, s. XLVIII–XLIX, s. 104, pozn. 70). K polokočovné populaci opuštěných pouštních oblastí přicházeli podobní muži, a šířili tak křesťanskou víru. Je oděn venkovsky, pomůže s manévrováním lodi s dobrou znalostí místa a Synesios ho označuje jako „podivuhodného“ či „božského“ (*thespesios*), stejně jako svou vynášenou učitelku Hypatii (ř. 305–308). Co se týče významu „mnich“, LAMPE 1969 udává s. v. ἰητησχευτής právě dotyčné místo z našeho listu s ekvivalentem „monk“ opatřeným poctivě otazníkem.

⁸⁵ V těchto řádcích (243–246) je prezens (v ř. 249 se vyprávění při letmém ohlednutí vrací do imperfekta), což znamená že Synesios se ve svém líčení dostal až do své přítomné situace a tyto řádky psal ve středu 10. června 401. Dále je dění líčeno již chronologicky volněji a neposkytuje oporu pro přesnější chronologii (LONG 1992, s. 366, srv. s nezměněnou datací a pokusem odhadovat i následující dny ROQUES 2003a, s. 104–105, pozn. 73).

⁸⁶ Nejistá identifikace ryb; řec. *iúlios* a *kóbios*; ROQUES překládá „des gobies et des girelles“, FITZGERALD 1927 však „gudgeons and shrimps“.

⁸⁷ Míněn je stařec, který na loď mával a pak ji zakormidloval do přístavu; „římský“ znamená občan východní či západní říše (ROQUES 2003a, s. 105, pozn. 74, srv. však i ROQUES 1988, s. 379, pozn. 334).

⁸⁸ V těchto slovech a následujícím vyprávění o Libyjkách prosvítá, že touto dobou se „řecké“ obyvatelstvo s domorodci nemísilo, obě etnika ze Synesiových slov působí odděleně. Přitom v časech při kolonizaci Libye (od r. 631 př. n. l.) si Řekové přišedší z Théry brali libyjské ženy (srv. PINDAROS, *Pyth.* 9.105–106, KALLIMACHOS *Ap.* 2.86, HÉRODOTOS 4.186; blíže ke kolonizaci Libye BROHOLM 1924, s. 157–159). I v „Suché“ Libyi, pouštní oblasti, žili domorodci, kteří se živilí asi pastvou a lo-

ječmennými plackami, jehněčím, slípkami, vejci od nich. Jedna už přinesla dokonce dropa,⁸⁹ náramně chutného ptáka; někdo z venkova by při pohledu na něj asi řekl⁹⁰, že je to páv. Takže domorodé ženy snášejí k naší lodi tyto dary a naše se druží s těmi, které chtějí. A naši nám už dávají darem co nalovili, jeden přichází k druhému, mladí muži ke starším, starší k mladším, a pokaždé pro mne mají něco za pohostný dar, ten ukořistěnou ryбку, jiný zas něco jiného, jeden jako druhý něco dobrého z toho, co dávají skály. Já si totiž nepřeji přijímat příspěvky od žen, a to tobě kvůli, aby mezi nimi a mnou nedošlo k něčemu, jako je smír, a abych pak ještě, až bude nutno skládat přísahu,⁹¹ nebyl se svým zapíráním v koncích. Vždyť co bránilo, abych se díky těm potravinám jaksepatri poměl?⁹² Takhle se mi sbíhá mnoho dáreků z mnoha stran.

---

vem, a mohli mezi nimi být roztroušeni ojedinelí asketové. Oblast Horní Libye s městským životem Pentapole se od Libye Dolní, „Suché“, značně lišila „fyzicky, demograficky, kulturně a ekonomicky“ (ROQUES 1988, s. 63, 82, 85). Jako analogii k řeckému úsloví *ορνίθων γάλα*, „ptačí mlíčko“, používám naše „pečená holoubata“, neboť toto v řečtině velmi běžné úsloví symbolizuje dostatek či chutnost (srv. HAUCK 1911, s. 33; SOLLERT 1910, s. 7).

⁸⁹ Řecké *ótis* vykládá Roques jako „pštros“ (fr. *autruche*, 1988, s. 413-414), v novějším 2003a (s. 16) má oproti tomu „drop“ (fr. *outarde*). Jde však spíše o dropa, jelikož pštrosy nechytí podle XENOFÓNTOVY zkušenosti ani jezdec (*Anab.* 1.5.2-3), kdežto dropové jsou těžkopádní. Dropa (angl. *bustard*) uvádějí s. v. *ωρίς* též WHITE – MORGAN 1896 či *LSJ*. Z dotyčné oblasti zmizeli, jak se zdá, až krátce před 20. stol. V antice byli zpodobováni na místních mozaikách. Synesios pštrosy sám lovil (asi ve větším počtu honců) a ve dvou listech naráží na problémy s jejich posíláním darem lodí (zejm. 134.27-29, 44-47, též 129.35-37).

⁹⁰ Čtu oproti GARZYOU 2003a přijaté variantě *ἐπειπη* raději rukopisně více zastoupené *ἐπειποι*. Český ekvivalent volím podle LAMPEHO 1969, který odkazuje právě na dotyčné místo, nikoli podle *LSJ* (s. *vv. ἐπειπον*).

⁹¹ Nejasná narážka; ROQUES (2003a, s. 105, pozn. 78) zde vidí žertovnou obhajobu pod přísahou, mířící k předpokládané nutnosti vysvětlovat případné kontakty se ženami své manželce (srovnatelně JANNI 2003, s. 78), možná však „přísahání“ implikuje situaci křtu, k němuž Synesios snad mířil, nebyl-li (což je pravděpodobnější), pokřtěn již jako dítě (SCHMITT 2001, s. 155, 193, 200-201).

⁹² Varianta překladu: „Vždyť co bránilo vést si u těch potravin [tj. při jejich vzájemném předávání se ženami] rozverně?“ Tato interpretace by se opírala o jiný, avšak velmi přirozený, z možných významů slovesa *τρυφάω* (*LSJ*, s. v., II.1) a o výklad předložky *ἐπί* v právě tak obvyčejném smyslu „při, u“ (*LSJ*, s. v., B.I.1.i).

Ty určitě přičteš domorodým ženám ke cti vlídnost, kterou prokazují hoštěným cizinkám. Z dost jiného soudku je však záležitost, která stojí za podrobnější vylíčení, zvláště máme-li nyní dostatek času. Člověk by řekl, že na zdejších kraji spočívá hněv Afrodítin. Trápí je právě totéž, co dávné Lémňanky, jimž se odcizili jejich muži.⁹³ Místní mají příliš masivní a dlouhé prsy a nesouměrně rostlou hrud', a tak musejí kojit novorozence nikoli na paži, nýbrž položené přes rameno a bradavku jim držet vzhůru.⁹⁴ (Nevyloží-li někdo tu velikost tak,⁹⁵ že Ammón a Ammónova krajina není o nic více „stádoživnou“,⁹⁶ než skvěle „dětiživnou“, a že příroda tu vybavuje právě tak lidi jako skot oplývajícími a bujnými mléčnými prameny a na to že musí být bujné struky a nádrže.) Když se tedy Libyjky dovídají od svých mužů, kteří tu a tam přijdou do styku s přespolním člověkem, že ne s každou ženou se to má takto, nechtějí tomu věřit.⁹⁷ A jakmile jim přijde do cesty cizinka, chovají se k ní hezky a všemožně se snaží, dokud jí neprozkoumají hrudník. Která se podívá, řekne další a svolávají se navzájem jak ti Kikoni.⁹⁸ Ve skupinkách se na to chodí dívat a kvůli této příležitosti přinášejí dárky. Plula s námi jed-

⁹³ Za doby Iásonovy výpravy do Kolchidy postihla Afrodíté ženy na ostrově Lémnu za neúctu zápachem, kvůli němuž jejich muži dali přednost thráckým zajatkyním, APOLLODÓROS, *Bibliotheca* 1.114 (blíže ROQUES 2003a, s. 105, pozn. 79). Doplnuji pro snazší srozumitelnost „dávné“ a „jimž – muži“.

⁹⁴ Synesios stylizuje Azarion, aby vytvářelo zhruba analogii fantaskní Faiákie v *Odysseji*. V egyptském či libyjském folklóru vystupuje postava s podobně popsanými prsy jako azarijské ženy. Možná, že Synesiova zmínka je dokladem o přechodu původní předislámské bohyně do pozdějšího folklóru (blíže LONG 1992, s. 355-356).

⁹⁵ Řečnický spád Synesiovy větne konstrukce činím čtenářsky stravitelnějším pomocí mírného doplnění věty, v orig. pouze ει μή τις εἴποι (v.l. εἴπη) τὸν Ἀμμωνά [...] (k pochybnému optativu srv. *LSJ*, s. v. εἴπων, I.3).

⁹⁶ Zeus-Ammón je beraní bůh, proto je zde Libye označena „stádoživná“ (*mélotrofos*), třebaže jde o pouštní region; *mélotrofos* či *polymélos* je tradičním epitetem Libye, viz zejm. *Od.* 4.85-89, kde ovce vrhají třikrát ročně, též HÉRODOTOS 4.155.16, 157.7 (v rámci delfské kolonizační strategie), PINDAROS, *Pyth.* 9.6 (odkazy ROQUES 2003a, s. 105-106, pozn. 81).

⁹⁷ D. Roques bere vážně Synesiovo tvrzení o silné oddělenosti těchto žen od okolního světa (1988, s. 381), podle mne však pasáž svou bizarností spíše navazuje na HÉRODOTOVO pitoreskní líčení libyjských obyvatel (srv. 4.168-199).

⁹⁸ V *Od.* 9.39-66 se snažili Odysseovi druhové zaútočit na thrácké Kikony, ti si však povolali na pomoc své druhy (ROQUES 2003, s. 106, pozn. 82). I tento obraz se přidružuje podobnosti s Odysseovou plavbou.

na děvečka, až z Pontu, na které příroda a pěstění zapracovaly spojenými silami, že měla pas štíhlejší než vosa.⁹⁹ Kolem té se všechny točily, ona po nich chodila a přicházela si na výdělek a majetnější ze sousedek si služičku mezi sebou tři dny posílaly. A ona se chápala příležitosti až s takovou vervou, že se neváhala vysvléci.

Tak v takovou příjemnou komedii nám ti božstvo zkomponovalo počáteční tragédii, stejně jako já ji složil tobě svými řádky. Dobře vím, že jsem své psaní prodloužil na nepřipustnou míru,¹⁰⁰ avšak právě tak jako mne nikdy neomrzí trávit čas přímo s tebou, nikdy mne neomrzí ani ti psát. Navíc pozbyl-li jsem výhledu na to, že s tebou ještě někdy budu mluvit, nyní, kdy už to lze, dávám se unést. Také budu v tomto dopise mít pro své deníky, na kterých mi tolik záleží, snad uchovanou vzpomínku na delší řadu dní.¹⁰¹ Buď zdrav!¹⁰² Dej pozdravení svému synu Dioskorovi spolu s jeho matkou a babičkou, které mám v úctě, jsou mi milé a počítám je za vlastní sestry.¹⁰³ Po-

⁹⁹ Byla asi určena pro některého pentapolského magnáta (ROQUES 1988, s. 146). O příslovečném vosím, zde dosl. „mravenčím“ pasu SOLLERT 1910, s. 7.

¹⁰⁰ Žánr listu vyžaduje určitou délku, pro další epistolografické zvyklosti srv. např. RUNIA 1976, s. 3, 40, 66. PIZZONE (2006, s. 98) vidí rozkolísanost ve stylu a žánrových pravidlech ne neprávem jako záměrnou analogii vůči fyzické rozkolísanosti vodního živlu.

¹⁰¹ O Synesiově deníku, jehož vedení nebylo mezi literáty výjimkou, jinak nevíme nic (dávám zde přednost rozumnému názoru SCHMITTOVU 2001, s. 33, pozn. 73).

¹⁰² Provedení pozdravů, jejich „titulatura“, souvisí s formálním územ v žánru „list“. Synesios ve svých listech používá jak bohatou titulaturu církevní, tak čerpá z klasické epistografie, čímž i zde stojí na pomezí mezi křesťany a pohany; blíže RUNIA 1976, s. 248-250, pozn. 126.

¹⁰³ Dle Roquesovy datace byl list sepsán v r. 407, kdy bylo Dioskorovi (rukopisně je ve všech ostatních listech tvar s *-i-*, „Dioskorios“) podle toho sedm let (ROQUES 1989, s. 43-44; 2003a, s. 107, pozn. 90). Děj listu je však situován do r. 401 a je mu tím pádem jeden rok. I jednoletého samozřejmě může Synesios pozdravovat (byť slovem *keleue* mířenému na jeho otce; překlad *keleue* jako „dobromyslné pobídní“ je sice přesnější, ale „dej pozdravení“ působí přirozeněji). Dioskora, jemuž Synesios později poskytoval literární výcvik, se týkají i *Ep. 55* a 111; o jeho matce a babičce sice není jinak nic známo, avšak je zde dobře vidět, že pisatel zachovává starou epistolografickou tradici nejmenovat ženy jménem (srv. *Ep. 23.7*). Dobře je znát též Synesiovův vztah k příbuzným: tyto vztahy byly „eine unverzichtbare Facette seines Selbstverständnisses, aber auch des Bildes, das er in der Öffentlichkeit von sich entwarf. Die affektive Seite dieser Einstellung zeigt sich deutlich in der Grußliste am Ende von *ep. 5* [...]“ (SCHMITT 2001, s. 213-214, pozn. 284, s. 752).

zdravuj nejvyšš bohumilou a důstojnou Filosofku¹⁰⁴ a blažený sbor¹⁰⁵ požívající její božské řeči, ze všech nejvíce pak velebného otce Theotekna¹⁰⁶ a na-

¹⁰⁴ Astronomka, matematicka a filosofka Hypatiá, Synesiova učitelka a střed okruhu svých žáků. Přes malé množství antických údajů o ní je osobností relativně známou i dnes. Pro Synesia však byla vedle vědecké výuky především osobní autoritou (viz zejména zoufalý list 16; k míře respektu k jejímu hierarchickému postavení ve škole, viz, vedle zdejší „titulatury“ Hypatie, SCHMITT 2001, s. 505, pozn. 36). K Hypatii DZIELSKA 1995 (Hypatiá je jednou z nejexponovanějších postav antiky pro feminismus a antiklerikalismus, daná kniha je nad toto povznesena).

¹⁰⁵ „Blažený sbor“ je označení pro studentský okruh, již např. PLATÓN, *Theaetetus* 173b-c.

¹⁰⁶ Na postavách, které dává pozdravovat, je dobře znát Synesiův společenský status, srv. mj. jeho zámost s prefektem pretoria Auréliánem (např. *Ep.* 31), s vojenským místodržícím Pentapole Anysiem (např. *Ep.* 6 a 14), vychovatelem císařských dětí Anastasiem či členy vládnoucí pentapolské společenské vrstvy (*Ep.* 79); Synesiův strýc působil u říšského dvora (*Ep.* 118.1-3) a bratranec Diogenés velel pentapolskému vojsku v boji proti nomádům (*Ep.* 131.1-30). Identifikace zde v závěru listu zmíněných postav však není zcela jistá. Problematické postavy Theotekna a Athanasia byly řazeny do tří možných okruhů: Theoteknos byl a) Synesiův alexandrijský přítel, b) člen Hypatiina kruhu, nebo c) její otec, přičemž jeho jméno zní v jiných pramenech Theón. Jednotlivé možnosti měly různé přesnější verze (např. jako „asistenty Hypatie“ je zkusmo odhaduje RUNIA 1976, s. 300, pozn. 14), šlo však o nepřiliš pevně podložené názory (názory za posledních 200 let shrnul užitečně D. ROQUES 1995 (shrnuje předchozí názory na s. 131-134). Podle *Ep.* 5.308 a 16.12 je Theoteknos *patér*, což může značně pravděpodobně znamenat křesťanského kněze, zvláště je-li *hierótatos* (5.308). Athanasios je „bratr“ v 16.12. „Posvátný“ („velebný“), „bratr“ a „otec“ jsou však současně běžné termíny, jimiž se v listech vyjadřuje blízký vztah pisatele k daným osobám (srv. např. 133.4, 70.2). ROQUES (1995, s. 135nn.) předsvědčivě argumentoval ve prospěch genetického významu termínů „posvátný“, „otec“ a „bratr“ pro Theotekna-Theóna jako otce a Athanasia jako bratra Hypatiina, nikoli pro církevní užití těchto výrazů. Paralely pro přetváření jmen lze sledovat od klasické doby, v případě Theotekna jde o původní, nepřetvořené jméno; pozdější prameny už tedy uvádějí Hypatiina otce jen v odvozené podobě „Theón“ (s. 136-141). SCHMITT 2001, s. 30-31, pozn. 66, klade jako hlavní argument proti ztotožnění Theotekna s Hypatiiným otcem fakt, že patří do „blaženého sboru“ jejich žáků (srv. zde výše pozn. 104), a sám navrhuje, že „otec“ Theoteknos by mohlo znamenat zařazení tohoto muže v rámci Hypatiina ezoternějšího novoplatónského kroužku. K možnosti vyložit termín „otec“ ani jako genetický, ani jako „církevní“, nýbrž jako prostě afektivní se kloní JANNI 2003, s. 80. Podobně EDWARDS (2000, s. 74, pozn. 119; s. 104, pozn. 325) píše, že termín „otec“ je pro intelektuálního mentora mezi pozdními novoplatoniky běžný; srv. MARÍNOS, *Vita Procli* 29, kde filosof Proklos řekl, že jeho otcem je (jeho učitel) Syriános a jeho předkem Plútarchos Athénský.

šeho druhu Athanasia.¹⁰⁷ Jsem jist, že o našem duchovním bratru Gáiovi jsi právě tak vysokého mínění jako já a radíš ho do našeho rodu. S nimi ať je pozdraven samozřejmě i náš skvělý učenec Theodosios,¹⁰⁸ který, třebaže je věstec, to před námi tajil (předem věděl, v jaké situaci se octnu, a upustil proto od své horlivé pohotovosti vycestovat s námi), avšak já k němu přesto chovám přátelskou náklonnost a s úctou jej pozdravuji. A ty ať se, prosím tebe, vůbec nikdy nemusíš pouštět na moře. Jen kdyby to někdy bylo naprosto nevyhnutelné, tak rozhodně ne, když máš konjunkci!¹⁰⁹

Bibliografie:

- AUTENRIETH, Georg. *An Homeric Dictionary for Use in Schools and Colleges*. London: Macmillan 1886⁴.
- BAGD: BAUER, Walter – ARNDT, William F. – GINGRICH, F. Wilbur – DANKER, Frederik W. *A Greek-English Lexicon of the New Testament and Other Early Christian Literature*. Rev. and ed. by F. W. DANKER (based on

¹⁰⁷ Athanasios je pravděpodobně bratr Hypatiin, pro Synesia je „druhem“ (*hetairos*); jindy uváděný syn Theónův-Theoteknův se sice udává jako Epifanios, ale mohlo by jít o jiného Theoteknova syna. Roquesova argumentace o identitě Theoteknově je však poněkud silnější než v případě Athanasiově (ROQUES 1995, s. 141-144, srv. i 148).

¹⁰⁸ Gáios není znám (ROQUES 2003a, s. 107, pozn. 94, JANNI 2003, s. 80). Jako „učenec“ překládám *grammatikos*, což byl učitel literatury (srv. však *LSJ*, s. v.). Již z tohoto výčtu osob je dobře znát, do které vrstvy společnosti Synesios, který byl v Pentapoli nejvyšším aristokratem, patřil: astronom Theón-Theoteknos, jeho významná dcera Hypatiá, učenec Theodosios, jeho bratr budoucí biskup, celá cesta se odehrála kvůli nutnosti poslat zástupce Kyrény, Synesia, před císaře; k dalším členům Synesiova rodu s ambicemi ve vojsku či státní správě LIEBESCHUETZ 1985, s. 160, pozn. 108.

¹⁰⁹ Srv. naopak HÉSIODOVU radu spouštět loď na moře právě sedmadvacátý den v měsíci, *Opera et dies* 814-818. Optativ futura v protazi (δεήσοι) je podle mne dán snad formálně nevyslovenou obavou podprahově „podkládající“ danou větu, ve smyslu: „mám strach, že jednou by uvedená situace, sama na hypotetické rovině, mohla nastat“ (srv. jen vzdáleně obdobně KÜHNER – GERTH 1904, s. 393); snad by se mohlo jednat též o připodobení slovesného způsobu, a to k imperativnímu optativu πλεούεις, v tom případě by se však jednalo o zcela krajní případ dosahu „řídícího“ optativu (srv. tamt., 256-257 dole, zejm. oddílek „e“ v odst. A, připodobení k imperativnímu optativu zde rovněž nedoloženo). Ačkoli literární antická řečtina se držela klasického vzoru, gramatické zpracování její pozdněantické dědičky by snad bylo, jak je z podobných případů v literatuře vidět, jistě na místě.

- the sixth ed. of Walter BAUER's *Griechisch-deutsches Wörterbuch zu den Schriften des Neuen Testaments und der frühchristlichen Literatur*. Chicago: University of Chicago Press 2000³.
- BROHOLM, Hans Christian. „Kyrene“. In WISSOWA, G. – KROLL, W. [Hrsgg.]. *Paulys Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft*, Bd. XXIII. Stuttgart: Metzler 1924, s. 150-169.
- CASSON, Lionel. *Ships and Seamanship in the Ancient World*. Baltimore: Johns Hopkins University Press 1995.
- CASSON, Lionel. Studies in Ancient Sails and Rigging. In *Essays in Honor of C. Bradford Welles. American Studies in Papyrology, Volume 1*. New Haven: The American Society of Papyrologists 1966, s. 43-58.
- CASSON, Lionel. Bishop Synesius' Voyage to Cyrene. *American Neptune*, 1952, 12/1, s. 294-296.
- DGE: ADRADOS, F. R. [gen. ed.]. *Diccionario Griego-español*. Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas 1980-.
- DIELS, Hermann – Walther KRANZ (Hrsgg.). *Die Fragmente der Vorsokratiker*. Berlin: Weidmann 1954⁷.
- DOBIAS-LALOU, Catherine. *Le dialecte des inscriptions grecques de Cyrène*. Paris: Centre d'Études Archéologiques de la Méditerranée 2000.
- DZIELSKA, M. *Hypatia of Alexandria*. Cambridge (Mass.) – London: Harvard University Press 1995.
- EDWARDS, Mark. *Neoplatonic Saints: The Lives of Plotinus and Proclus by their Students*. Liverpool: Liverpool University Press 2000.
- FITZGERALD, Augustine. *The Letters of Synesius of Cyrene translated into English with introduction and notes*. London: Oxford University Press – Humphrey Milford 1926.
- GARZYA, Antonio – ROQUES, Denis. *Synésios de Cyrène. Tome II: Correspondance (Lettres I - LXIII)*. Paris: Les Belles Lettres 2003a.
- GARZYA, Antonio – ROQUES, Denis. *Synésios de Cyrène. Tome III: Correspondance (Lettres LXIV - CLVI)*. Paris: Les Belles Lettres 2003b.
- GRÜTZMACHER, Georg. *Synesios von Kyrene, ein Charakterbild aus dem Untergang des Hellenentums*. Leipzig: Deichert 1913.
- HAUCK, Albert. *Welche klassischen Autoren kennt und benützt Synesios von Kyrene? (Ein Beitrag zur παιδεία des 4. Jahrh. n. Chr.)*. Friedland in Mecklenburg: Walther 1911.
- HEUBECK, Alfred – HOEKSTRA, Arie. *A Commentary on Homer's Odyssey II. Books IX-XVI*. Oxford: Clarendon Press 1989.
- HOFFMEISTER, Ferdinand [vyd.]. *Homerova Ilias a Odysseia*. Praha: Česká grafická unie 1931.

- Χρηστίδης, Δημήτριος Α. Πουκίλα Ελληνικά. *Hellenika*, 1987, 38, s. 283-295.
- JANNI, Pietro. *Sinesio: La mia fortunosa navigazione da Alessandria a Cirene (Epistola 4/5 Garzya)*. Firenze: Leo S. Olschki Editore 2003.
- KAHANOV, Ya'akov. The Voyage of Synesios. *The Journal of Navigation*, 2006, 59, s. 435-444.
- KÜHNER, Raphael – GERTH, Bernhart. *Ausführliche Grammatik der Griechischen Sprache*, II.2. Hannover – Leipzig: Hahnsche Buchhandlung 1904.
- LACOMBRADÉ, Christian. *Synésios de Cyrène. Tome I: Hymnes*. Paris: Les Belles Lettres 2003.
- LAMOUREUX, Jacques – AUJOULAT, Noël. *Synésios de Cyrène. Tome IV: Opuscules I*. Paris: Les Belles Lettres 2004.
- LAMPE, Geoffrey W. H. *A Patristic Greek Lexicon*. Oxford: Oxford University Press 1969.
- LEPAŘ, František. *Homérovský slovník řecko-český*. Mladá Boleslav: K. Vačlena 1887.
- LIEBESCHUETZ, John H. W. G. Synesius and Municipal Politics of Cyrenaica in the 5th Century AD. *Byzantion*, 1985, 55, s. 146-164.
- LONG, Jacqueline. Dating an Ill-Fated Journey: Synesius, *Ep. 5*. *Transactions of the American Philological Association*, 1992, 122, s. 351-380.
- LSJ: LIDDELL, Henry G. – SCOTT, Robert – JONES, Henry S. – MCKENZIE, Roderick – GLARE, P. G. W. – THOMPSON, A. A. *A Greek-English Lexicon with a Revised Supplement*. Oxford: Clarendon Press 1996¹⁰.
- MEIJER, Fik. The Ship of Bishop Synesius. *International Journal of Nautical Archaeology*, 1986, 15/1, s. 67-68.
- OCD: HORNBLOWER, Simon – SPAWFORTH, Antony [eds.]. *The Oxford Classical Dictionary. Third Edition Revised*. Oxford: Oxford University Press 2003³.
- PACK, Robert. Folklore and Superstition in the Writings of Synesius. *Classical Weekly*, 1949, 43, s. 51-56.
- PAPE, Wilhelm – BENSELER, Gustav E. *Handwörterbuch der griechischen Sprache*, Bd. III: *Wörterbuch der griechischen Eigennamen*. Braunschweig: F. Vieweg 1863-1870³.
- PARKER, Robert C. T. Agathos Daimon. In *OCD* ³2003a, s. 38.
- PARKER, Robert C. T. Priapus. In *OCD* ³2003b, s. 1245.
- PIZZONE, Aglae M. V. *L'Epistola 5: epos e ironia nell'antifrasì dello stile epistolare*. In *Sinesio e la 'sacra ancora' di Omero. Intertestualità e modelli tra retorica e filosofia*. Milano: Edizioni Universitarie di Lettere Economia Diritto 2006, s. 97-117.

- ROQUES 2003a/2003b: viz GARZYA – ROQUES 2003a/2003b.
- ROQUES, Denis. La famille d'Hypatie (Synésios, epp. 5 et 16 G.). *Revue des études grecques*, 1995, 108, s. 128-149.
- ROQUES, Denis. *Études sur la correspondance de Synésios de Cyrène*. Bruxelles: Latomus 1989.
- ROQUES, Denis. *Synésios de Cyrène et la Cyrénaïque du Bas-Empire*. Paris: Centre national des recherches scientifiques 1988.
- RUNIA, David T. *Studies in the Letters of Synesius*. Diss. University of Melbourne 1976.
- SENG, Helmut. Die Kontroverse um Dion von Prusa und Synesios von Kyrene. *Hermes*, 2006, 134/1, s. 102-116.
- SCHMITT, Tassilo. *Die Bekehrung des Synesios von Kyrene: Politik und Philosophie, Hof und Provinz als Handlungsräume eines Aristokraten bis zu seiner Wahl zum Metropolit von Ptolemaïs*. München: K. G. Saur 2001.
- SCHMITT, Tassilo. Ein Wundertier und eine merkwürdige Sklavenaffäre bei Synesios. *Klio*, 1998, 80, s. 209-230.
- SOLLERT, Raphael, P. (OSB). Die Sprichwörter bei Synesios von Kyrene. In *Programm des königlichen humanistischen Gymnasiums St. Stephan in Augsburg*. Augsburg: Pfeiffer 1909, s. 3-35.
- SOLLERT, Raphael, P. (OSB). Sprichwörter und sprichwörtliche Redensarten bei Synesios von Kyrene. In *Programm des königlichen humanistischen Gymnasiums St. Stephan in Augsburg*. Augsburg: Pfeiffer 1910, s. 3-38.
- SOPHOCLES, Evangelinos A. *Greek Lexicon of the Roman and Byzantine Periods (From B.C. 146 to A.D. 1100)*. New York: Ungar 1957.
- TCHERIKOVER, Victor. *Hellenistic Civilization and the Jews*. Peabody (Mass.): Hendrickson 1999.
- TRAPP, E. *Lexikon zur byzantinischen Gräzität*. Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften 2001-.
- TULLOCH, Sara [ed.]. *Oxford Wordfinder*. Oxford – New York: Clarendon Press 1993.
- VELÍŠKÝ, František. *Život Řekův a Římanův*. Praha (vlast. nákladem) 1876.
- WALKER, Susan. Hadrian and the Renewal of Cyrene. *Libyan Studies*, 2002, 33, s. 45-56.
- WHITE, John W. – MORGAN, Morris H. *An Illustrated Dictionary to Xenophon's Anabasis*. Boston: Ginn 1896.